

**Latvijas Valsts vēstures arhīvs
Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejs**

Kurzemes literatūras un mākslas biedrībai

180

Izstādes atklāšana 1996. gada 29. jūnijā
Rīgā, Mencendorfa namā
© Latvijas Valsts vēstures arhīvs
Rīga, 1996

Kurzemes Literatūras un mākslas biedrībai 180
Katalogs
© Latvijas Valsts vēstures arhīvs

Sastādītāji: Valda Kvaskova, Pārsla Pētersone

Darbā izmantoti Latvijas Valsts vēstures arhīva dokumenti, Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzeja, Rīgas Vēstures un kuģniecības muzeja un Latvijas Ārzemju mākslas muzeja materiāli,

kā arī literatūra:

H. Diederichs. *Übersicht über die Entstehung und die Geschichte der Gesellschaft für Literatur und Kunst und des Kurländischen Provinzialmuseums*

Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst und Jahresbericht des Kurländischen Provinzialmuseums aus dem Jahre 1898. Mitau, 1899, S. 16–25

Wilhelm Schlau. Die Kurländische Gesellschaft für Literatur und Kunst und das Kurländische Provinzialmuseum zu Mitau. *Baltische Hefte*. Band 14. Hannover-Döhren, 1968, S. 5–107

Karl Otto Schlau. *Mitau im 19. Jahrhundert*. Wedemark-Else, 1995

Deutschbaltisches biographisches Lexikon 1710–1960. Köln, Wien, 1970

Rīga, 1996

Kurzemes literatūras un mākslas biedrība tika nodibināta trauksmainā laikā – tūlīt pēc Napoleona virskundzības sagrāves Eiropā. Visas Eiropas tautas bija pārņēmusi kopēja garīgā aizrautība, visur valdīja ideālistiska tieksmās pēc kopības, pēc atsevišķo indivīdu apvienošanās augstāko garīgo un tikumisko mērķu sasniegšanai, kaismīga prasība rast ierosmes gara aktivitātēm un zinātnes attīstības veicināšanai. No šiem garīgajiem strāvojumiem, kas bija jūtami arī Kurzemē, ir radusies Literatūras un mākslas biedrība.

Pirmo reizi domu par tādas biedrības radīšanu Kurzemē izteica dzejnieks Ulrihs fon Šlipenbahs (Schlippenbach). Ar viņam raksturīgo dedzīgo aizrautību viņš ķērās pie šīs idejas īstenošanas – izstrādāja projektu, kādai pēc viņa domām vajadzētu būt šai organizācijai, un iepazīstināja ar to vairākas ievērojamas personības Jelgavā. Nedaudz uzlabotā veidā šo projektu kā Kurzemes literatūras un mākslas biedrības dibināšanas aktu 1815. gada 23. novembrī parakstīja astoņi vīri, kas uzskatāmi par biedrības dibinātājiem: Heinrihs fon Ofenbergs (Offenberg), Ulrihs fon Šlipenbahs, grāfs Mihaels Plāters-Zībergs (Plater-Sieberg), Aleksandrs fon Mēdems (Medem), Frīdrihs fon Vetbergs (Wettberg), Johans Frīdrihs fon Reke (Recke), Georgs fon Felkerzāms (Foelkersam) un Kārlis Vilhelms Krūze (Cruse).

Organizācijas mērķis statūtos raksturots sekojoši: „Biedrībai jākalpo par vienojošo posmu visiem tiem, kas vēlas būt lietas kursā par literatūras un mākslas sasniegumiem un paši kalpot šo sasniegumu kaldināšanai. Biedrība vēlas arī literatūras un mākslas draugiem Kurzemē atvieglot iepazīšanos ar mākslas darbiem, kas šajās jomās radīti ārzemēs, kā arī iepazīstināt ar sasniegumiem Krievijas impērijā. Visbeidzot, tā centīsies iepazīstināt sabiedrību ar ikdienai derīgiem izgudrojumiem un atklājumiem un cīnīsies pret kaitīgiem aizspriedumiem”.

1817. gada 7. aprīlī notika biedrības dibināšanas sēde, kurā uzņēma 127 biedrus no Baltijas provincēm, no Krievijas impērijas centrālajiem rajoniem un Vācijas. Ziņa par šādas biedrības nodibināšanu un uzaicinājums tajā iestāties tika uzņemta ar prieku ne tikai Kurzemē, bet arī Vidzemē un Igaunijā, daudzi sekoja šim uzaicinājumam, jo toreiz un vēl ilgāku laiku tā bija vienīgā zinātniskā biedrība Baltijā. Par pirmo sekretāru tika ievēlēts profesors K. V. Krūze, bet visai drīz viņu nomainīja profesors G. M. fon Paukers (Pauker).

Organizācijas darbu vadīja padome, kas sastāvēja no astoņiem cilvēkiem; divi no tiem ieņēma īpašus amatus – kolekciju pārzinis un pastāvīgais sekretārs. Pēdējais veica visus naudas darījumus, kārtēja korespondenci un vienlaicīgi padomē un biedrības sēdēs pildīja arī prezidenta pienākumus, jo pirmos 50 gadus biedrībā speciāla prezidenta posteņa nebija; to nolēma izveidot tikai 1865. gada maijā. Prezidents uzņēmās padomes darba un sēžu vadību, kā arī biedrības pārstāvēšanu sabiedrībā, bet sekretāra uzdevums palika naudas lietu kārtošana un korespondence.

Biedrības līdzekļus veidoja biedru naudas — pieci sudraba rubļi gadā. Tās pamatkapitālu radīja Kurzemes hercogiene Doroteja, uzdāvinot 1000 sudraba rubļu. Vēlākajos gados tikpat ievērojamus dāvinājumus biedrība saņēma no Gustava fon Hardera (Harder) un mācītāja Johana Kristofa Kēlera (Koeler), 700 sudraba rubļu biedrībai ziedoja baņķieris barons Ludvigs Štiglics (Stiglitz).

Galvenās darba formas bija regulāras ikmēneša sapulces, kurās tika apspriesti biedrības aktuālie jautājumi un nolasīti vairāki ziņojumi vai referāti par dažādām zinātniskām tēmām. Gada kopsapulcēs sekretārs sniedza iepriekšējā gada darba atskaiti, informēja par kases stāvokli, jaunuzņemtajiem biedriem un goda biedriem, saņemtajiem dāvinājumiem utt. Neiztrūkstoši arī šajās sēdēs bija zinātniskie referāti — plašāki un tematiski nozīmīgāki nekā ikmēneša sanāksmēs. Sēžu protokoli, referātu un ziņojumu teksti tika publicēti.

Lejupslīde sākās līdz ar Pirmo pasaules karu. Saruka līdzekļi un biedru skaits. 1915. gada pirmajā pusē sapulces nedrīkstēja sasaukt, jo Krievijas valdība bija aizliegusi publiskās sanāksmēs lietot vācu valodu, tās atsākās tikai pēc 1. oktobra. 8. decembra sēdē, pieminot biedrības 100 gadu jubileju, prezidents R. HERNERS (Hoerner) nolasīja plašu referātu — pārskatu par 100 gadu darbību. Pēdējā sapulce notika 1918. gada 18. decembrī — 21 dienu pirms Sarkanās armijas iebrukuma Jelgavā. 1919. gada 27. februārī boļševiki nošāva muzeja konservatoru Ēvaldu Jordanu (Jordan), jo viņš centās paglābt no izlaupīšanas Kurzemes hercogu kapenes. Biedrības darbs atsākās tikai 1920. gadā. Daudzi bija krituši par upuri sarkanajam teroram, citi — aizbraukuši no Latvijas. No pirmskara biedrības vadības dzīvs bija palicis tikai doktors R. Detlofs (Dettloff). Pagāja vēl gandrīz gads, līdz 1921. gada 9. novembrī atkal varēja sasaukt biedru kopsapulci. Pakāpeniski atsākās kontakti ar ārzemju zinātniskajām biedrībām, tika lasīti zinātniski referāti, vēlāk tos arī publicēja, līdz pienāca 1939. gads...

Par organizācijas paveikto šodienas paaudzēm stāsta Literatūras un mākslas biedrības arhīva dokumenti, kas atrodas Latvijas Valsts vēstures arhīvā. 1508 lietās, kas grupētas divos aprakstos (5759. fonds), atspoguļojas gan panākumi un kritumi, gan biedru entuziasms, gan starptautiskā popularitāte. Iepazīstināt interesentus ar visai nelielu šīs bagātības daļu un informēt par galvenajiem biedrības darbības virzieniem — tāds ir izstādes uzdevums.

Izstādes organizētāji izsaka pateicību Rīgas vēstures un kuģniecības muzejam (RVKM) un Latvijas Ārzemju mākslas muzejam (LĀMM), kas bagātinājuši izstādi ar kādreizējo biedrības biedru portretiem un gleznām no Kurzemes provinces muzeja kolekcijām.

I

Kurzemes literatūras un mākslas biedrības dibināšana un darbība

1. Biedrības dibināšana – 1815.–1817. gads.

1815. gada 23. novembrī Jelgavā, pilsētas ģimnāzijas telpās, Heinrihs fon Ofenbergs, Ulrihs fon Šlipenbahs, grāfs Mihaels Plāters-Zībergs, barons Aleksandrs fon Mēdems, Frīdrihs fon Vetbergs, Johans Frīdrihs fon Reke, Georgs fon Felkerzāms un Kārlis Vilhelms Krūze nodibināja pirmo zinātnisko biedrību Baltijā – Kurzemes literatūras un mākslas biedrību. Tās galvenais mērķis bija apvienot vietējos un ārzemju izcilākos prātus un kopīgi veicināt zinātnes, literatūras un mākslas progresu. Tika sastādīts biedrības dibināšanas dokuments (autors Ulrihs fon Šlipenbahs), kuru 1815. gada 2. decembrī apstiprināja Vidzemes, Igaunijas un Kurzemes ģenerālgubernators markīzs Paulūči (Paulucci). Nedaudz vēlāk sastādīja arī biedrības statūtus, kurus ģenerālgubernators apstiprināja 1816. gada 20. decembrī. Biedrības dibināšanas sēde notika 1817. gada 7. aprīlī, bet pirmā kopsapulce sanāca tikai pēc vairākiem mēnešiem – 1817. gada 6. un 7. jūnijā. Tā notika Jelgavas ģimnāzijas konferenču telpā, un klātesošo bija ļoti daudz – arī hercogiene Doroteja, kas toreiz viesojās Jelgavā un bija piekritusi kļūt par biedrības goda biedri. Sēdi ar svinīgu uzrunu atklāja pirmais biedrības sekretārs Kārlis Vilhelms Krūze.

1. Uzmetums Kurzemes literatūras un mākslas biedrības dibināšanas dokumentam. Sastādīts Jelgavā, 1815. gada 6. oktobrī. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 1. apr., 1. l., 2.–6. lpp.

2. Uzmetums Kurzemes literatūras un mākslas biedrības statūtiem, kas apstiprināti 1816. gada 20. decembrī. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 1. apr., 2. l., 18., 19. lpp.

3. **Kurzemes literatūras un mākslas biedrības statūti.** Publicēti Jelgavā, izdevniecībā Štefenhāgens un dēli, 1816. gada decembrī. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 1. apr., 2. l., 3.–8. lpp.

4. **K. V. Krūzes runas uzmetums Kurzemes literatūras un mākslas biedrības pirmās kopsapulces atklāšanai** 1817. gada 6. jūnijā. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 1. apr., 8. l., 1.–11. lpp.

5. Biedrības dibinātāji un pirmie organizācijas valdes locekļi:

– **Heinrihs fon Ofenbergs** (1752.21.I–1827.11.XI Jelgavā).

Augsta ranga valsts ierēdnis. 1772. gadā uzsācis studijas Kēnigsbergā, 1776. gadā kļuvis par Kurzemes kambarjunkuru, bet 1784. gadā par galma maršalu. 1787–1796 bija valsts padomnieks, 1807–1808 — kanclers. No 1818. līdz 1827. gadam pildīja Kurzemes galma virstiesas prezidenta pienākumus.

H. fon Ofenbergs bija aktīvs Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedrs, mākslas mīļotājs un kolekcionārs. 1820. gadā viņš uzdāvināja biedrībai savu arheoloģisko un etnogrāfisko priekšmetu kolekciju, 1821. gadā kļuva par vienu no biedrības izdevumu redaktoriem.

– **Ulrihs Gustavs fon Šlipenbahs** (1774.18.V Lielvārmsātu muižā–1826.20.III Jelgavā).

Jurists un dzejnieks, 1789–1790 mācījies Pētera akadēmijā Jelgavā, 1790. gadā uzsācis tieslietu un filozofijas studijas Kēnigsbergā un turpinājis tās Leipcigā. No 1794. līdz 1796. gadam bijis krievu militārajā dienestā. 1796. gadā atgriezies Kurzemē un dzīvojis savā Ulmāles muižā. 1800–1806 Lielvārmsātu muižas un Jaunsieksātes, 1815 arī Jamaīku muižas īpašnieks. Profesionālo karjeru uzsācis kā Piltenes apgabala notārs — 1799–1807; 1807–1818 bijis Piltenes landrāts, bet 1818. gadā iecelts par Kurzemes galma virstiesas padomnieku. 1822. gadā darbojies kā Kurzemes provinces likumdošanas komisijas priekšsēdētājs.

Kurzemes literatūras un mākslas biedrībā no 1821. gada pildījis redaktora pienākumus. U. fon Šlipenbahs savā laikā bijis iecienīts dzejnieks, romantiskā un saistošā ceļojuma apraksta pa Kurzemi „Malerische Wanderungen durch Kurland” (1809) autors.

– **Grāfs Mihaels Plāters-Zībergs** (1778–pēc 1865).

Augsta ranga valsts ierēdnis, Ilūkstes apriņķī viņam piederējusi Pilskalnes muiža. 1805. gadā ievēlēts par Viļņas universitātes goda biedru un par Vitebskas un Mogiļevas guberņu skolu inspektoru. 1812. gadā kļuvis par Kurzemes guberņas valdes padomnieku, vēlāk par Viļņas guberņas vicegubernatoru.

– **Barons Aleksandrs fon Mēdems** (1770.30.III Rumbas muižā–1842.13.XII).

Jurists, 1784. gadā uzsācis tieslietu studijas Pētera akadēmijā Jelgavā. Kopš 1796. gada Rumbas muižas (Dobeles apr.) īpašnieks. 1797–1799 un 1802–1814 bijis Jelgavas apriņķa maršals. No 1803. līdz 1807. gadam bijis Jelgavas virspilskunga tiesas asistents, bet 1809–1818 — kanclers. 1818. gadā iecelts par Kurzemes galma virstiesas prezidentu un palicis šajā amatā līdz 1841. gadam.

– **Frīdrihs fon Vetbergs** (1779–1825.10.VII).

Augsta ranga valsts darbinieks, 1805. gadā un pēc tam atkārtoti 1808., 1811. un 1814. gadā ievēlēts par Sēlpils apriņķa muižniecības priekšnieku un par Kurzemes muižniecības komitejas locekli. 1810. gadā bijis Kurzemes muižniecības deputāts Pēterburgā, 1812. gadā iecelts par Kurzemes muižniecības galveno mantzini. 1815. gadā kļuvis par Kurzemes guberņas valdes padomnieku un 1816. gadā par kolēģijas asesoru. 1816. gadā sācis darboties Jelgavas pils būvkomitejā, 1818. gadā zemnieku lietu komisijā un komitejā, kam bija jāizstrādā projekts Kurzemes pilsētu stāvokļa uzlabošanai.

– **Johans Frīdrihs fon Reke** (1764–1846).

– **Georgs Frīdrihs fon Felkerzāms** (1766.10.XI–1848.18.XI Rīgā).

Augsta ranga valsts ierēdnis. 1781–1785 studējis tieslietas Pētera akadēmijā Jelgavā, 1786–1789 turpinājis studijas Getingenes universitātē. 1791. gadā atgriezies Kurzemē, 1795. gadā ievēlēts par Kurzemes bruņniecības sekretāru un bija viens no muižniecības sešiem delegātiem, kas Pēterburgā 1795. gadā iesniedza Kurzemes padošanās aktu, 1803. un 1807. gadā bija muižniecības deputāts Pēterburgā, 1809–1812 Kurzemes guberņas valdes padomnieks Jelgavā. 1812. gadā strādāja Rīgas kara gubernatora un civilvirspavēlnieka kancelejā, 1813. gadā tika iecelts par Baltijas ģenerālgubernatora kancelejas direktoru. 1829–1847 bijis Vidzemes guberņas civilgubernators un 1836. gadā iecelts par slepenpadomnieku. 1836. gadā viņu par savu goda biedru ievēlējusi arī Rīgas vēstures un senatnes pēitāju biedrība.

– **Kārlis Vilhelms Krūze** (1765.25.IX Kēnigsbergā–1834.22.III Jelgavā).

Pedagogs un garīdznieks, 1781. gadā uzsācis teoloģijas studijas Kēnigsbergā; 1791. gadā kļuvis par Kurzemes hercoga Pētera kabineta sekretāru, bet 1792–1794 strādājis par hercoga Pētera meitu mājskolotāju Vircavā. 1794–1799 bijis mājskolotājs Rīgā, bet 1799. gadā iecelts par vēstures profesoru Jelgavas akadēmiskajā ģimnāzijā; 1801–1802 ģimnāzijas prorektors. 1802. gadā sācis pildīt arī mācītāja pienākumus Jelgavas reformātu draudzē.

No biedrības nodibināšanas līdz 1817. gadam bijis tās pastāvīgais sekretārs.

– **Doktors Georgs Magnuss fon Paukers** (1787.15.XI Igaunijā–1855.19.VIII Jelgavā).

Matemātiķis un dabaszinātnieks. Dzimis mācītāja ģimenē, 1805–1809 studējis Tērbatā un Pēterburgā. 1812. gadā kļuvis par matemātikas privātdocentu, bet 1813. gadā par matemātikas profesoru Tērbatā. 1813–1846 matemātikas profesors Jelgavas ģimnāzijā. 1827. gadā iecelts par kolēģijas padomnieku.

1817. gadā M. G. Paukers nodibināja Jelgavā Poēzijas un literatūras muzeju, kas pastāvēja līdz 1839. gadam. No 1817. līdz 1821. gadam bija Kurzemes literatūras un mākslas biedrības pastāvīgais sekretārs, atkārtoti pildīja šos pienākumus no 1846. līdz 1855. gadam. 1817–1855 bija Kurzemes provinces muzeja konservators, bet no 1838. gada līdz savai nāvei arī biedrības mantzinis. Bijis Tērbatas dabas pētnieku biedrības u.c. zinātnisko biedrību biedrs, Pēterburgas Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis. Vislielākie M. G. Paukera nopelni saistās ar biedrības rakstu publikācijām; viņš bija pirmā biedrības zinātnisko rakstu krājuma „Jahresverhandlungen” izdošanas iniciators un šo rakstu redaktors, pateicoties viņam 1840. gadā atjaunoja biedrības sēdēs nolasīto referātu izdošanu.

2. Biedrības biedru vēstules.

1817. gada aprīlī Kurzemes literatūras un mākslas biedrībā līdzās jau astoņiem biedrības dibinātājiem uzņēma 127 jaunus biedrus, kuri dzīvoja gan Baltijas guberņās, gan Krievijā un ārzemēs. Tā paša gada jūnijā iepriekšējiem piepulcējās vēl 31 biedrs un 6 goda biedri. Turpmākajā pastāvēšanas laikā dalībnieku skaits svārstījās. Tā 1820. gadā bija reģistrēti 201 biedrs un 17 goda biedri, bet 1863. gadā — 17 goda biedri un 95 biedri. Visvairāk interesentu biedrībā bija iesaistījušies 1902. gadā — kopā 345 biedri, no tiem: 8 goda biedri, 317 īstenie Kurzemē dzīvojošie biedri un 20 ārzemēs dzīvojošie korespondētājlocekļi. Lielākā daļa no viņiem bija akadēmiski izglītoti zinātnieki vai arī vācu muižniecības pārstāvji. Kā pazīstamākos var minēt Karlu Ernstu fon Bēru (Behr), Johanu Kristofu Broci (Brotze), Tērbatas universitātes rektoru, profesoru Filipu Gustavu Eversu (Ewers), Augustu Vilhelmu Hūpeli (Hupel), dzejnieku Augustu fon Kotcebu (Kotzebue), viceadmirāli Ādamu Johanu fon Krūzenšernu (Krusenstern), arī Garlību Merķeli (Merkel), Tērbatas profesoru Kārli fon Morgenšternu (Morgenstern), Vidzemes ģenerālsuperintendentu doktoru Kārli Gotlobu Zontāgu (Sonntag), Tērbatas profesoru Frīdrihu Georgu Bungi (Bunge) u. c.

Biedrības goda biedru institūcijas svarīgākais mērķis bija reprezentācija. Kā vieni no pirmajiem par goda biedriem tika uzņemti Rīgas kara gubernators un Vidzemes, Kurzemes un Igaunijas ģenerālgubernators markīzs Pauluči un Kurzemes hercogiene Doroteja, nedaudz vēlāk Krievijas valsts kanclers grāfs Rumjancevs (Румянцев), izglītības ministrs kņazs Goļicins (Голицин), Tērbatas universitātes kurators grāfs Kārlis fon Līvens (Liewen), Krievijas Zinātņu akadēmijas prezidents, slepenpadomnieks Uvarovs, Gētingenes universitātes profesors Kārlis Frīdrihs Gauss (Gaus) u.c. Toreiz valdīja uzskats, ka tādu ievērojamu un slavenu vīru piederība pie biedrības lielā mērā cels tās prestižu ārzemēs, un attīstības sākumā tas bija ļoti nepieciešams. Taču jāsaka, ka patiesu interesi par biedrības centieniem no šī lielo zinātnieku pulka izrādīja tikai viens — pie tam viens no ievērojamākajiem starp viņiem visiem — Jakobs Grimms (Grimm).

Biedrības sekretāri: 1817. gadā — Karls Vilhelms Krūze; 1817–1821 — filozofijas doktors Georgs Magnuss fon Paukers; 1821–1827 — filozofijas doktors Frīdrihs Kristians Kēlers; 1827–1846 filozofijas doktors Johans Frīdrihs fon Reke; 1846–1855 — filozofijas doktors Georgs Magnuss fon Paukers; 1855–1861 filozofijas doktors Karls Heinrihs Johans fon Paukers; 1861–1863 — Karls Augusts Neimans (Neumann); 1863–1865 — Heinrihs Zēzemans (Sesemann).

Sākot ar 1865. gadu, biedrībā tika radīts arī prezidenta postenis. Prezidenti: 1865–1869 Alfonss barons fon Heikings (Heiking); 1869–1876 Eduards barons fon Brigens (Brüggen), 1876 — filozofijas kandidāts Karls Heinrihs Johans fon Paukers, 1876–1893 — Eduards barons fon Brigens, 1893–1919 Rūdolfs fon Hernalers; 1921–1936 filozofijas kandidāts Vilhelms Šlaus (Schlau); 1936–1939 filozofijas doktors Oto Vīze (Wiese).

Sākot ar 1865. gadu, sekretāri: 1865–1893 — Jūliuss Dēringss (Döring); 1893–1914 — Heinrihs Eduards Vilhelms Dīderihss (Diederich); 1914–1918 — Georgs Vīdemans (Wiedemann); 1921–1936 — filozofijas doktors Roberts Detlofs.

1. Ulriha fon Šlipenbaha vēstule Kurzemes literatūras un mākslas biedrības sekretāram, profesoram Georgam Magnusam fon Paukeram. Aizputē, 1817. gada 20. martā. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1256. l., 3. lp.

Vēstule diktēta, Šlipenbahs pats rakstījis vēstules nobeigumu ar datumu un parakstu.

Autors ierosina biedriem izgatavot biedrības biedra diplomus; lūdz aizsūtīt statūtus, kā arī diplomus Vācijā dzīvojošajiem biedriem — galma padomniekam Šicam

(Schütz) Hallē un grāmatu tirgotājam Frīdriham Pertesam (Perthes) Hamburgā. Pēdējais ir apsolījis savā grāmatnīcā pārdot biedrības izdevumus.

2. Teodora fon Grothusa (Grotthuss) vēstule Kurzemes literatūras un mākslas biedrības sekretāram. Geduču muižā, 1817. gada 8. maijā. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 1256. l., 120. lp.

Autors sirsnīgi pateicas par viņa uzņemšanu par Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedru un apsolās aktīvi iesaistīties biedrības darbā.

3. Johana Kristofa Broces vēstule Kurzemes literatūras un mākslas biedrības sekretāram. Rīgā, 1817. gada 10. maijā. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 1256. l., 14. lp.

Autors izsaka lielu prieku par viņa uzņemšanu biedrībā un atvainojas, ka lielā vecuma dēļ vairs nevarēs aktīvi piedalīties organizācijas pasākumos.

4. Karla Gustava fon Ofenberga vēstule Kurzemes literatūras un mākslas biedrībai. Aizputē, 1817. gada 8. jūnijā. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 1256. l., 42. lp.

Autors izjusti pateicas par viņa uzņemšanu par Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedru un piesūtīto īstenā biedra diplomu.

5. Karla Frīdriha Watsona (Watson) vēstule Kurzemes literatūras un mākslas biedrības sekretāram. Lestenes mācītājmuižā, 1817. gada 30. jūlijā. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 1256. l., 35. lp.

Autors dara zināmu, ka ir saņēmis biedrības sekretāra vēstuli ar paziņojumu, ka ir plānots biedrības sapulcē izskatīt Watsona izstrādāto projektu par to, kā veicināt latviešu tautas kultūras attīstību. Viņš pats noteikti ieradšoties uz 8. augusta sēdi un vēlētos nolasīt ziņojumu par šo plānu.

6. Georga Frīdriha fon Felkerzāma pašrocīga vēstule Kurzemes literatūras un mākslas biedrības sekretāram. Stelles muižā (Steinensee), 1817. gada 18. septembrī. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 1256. l., 62. lp.

Autors dara zināmu, ka ir saņēmis biedrības paziņojumu par ievēlēšanu komisijā, kas izskatīs arhitekta Dihta (Dicht) projektu par Kurzemes zemnieku mājokļu uzlabošanu un lūdz izsūtīt oficiālu ielūgumu, lai varētu ierasties Jelgavā, kur vēlētos satikties arī ar mācītāju Watsonu un fon Ofenberga kungu.

7. Karla Bursija (Bursy) vēstule Kurzemes literatūras un mākslas biedrībai. 1819. gada 6. janvārī. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 1256. l., 92., 93. lp.

Autors atvainojas, ka laika trūkuma dēļ nav varējis savlaicīgi nosūtīt biedrībai nepieciešamo manuskriptu. Ja atļaus dienesta darīšanas, sola nākošajā, janvāra sapulcē kopā ar draugiem uzstāties ar muzikālu priekšnesumu.

8. Georga Magnusa fon Paukera vēstule Kurzemes literatūras un mākslas biedrībai. 1844. gada 22. jūlijā. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 1258. l., 84. lp.

Autors paziņo, ka nosūta biedrībai sava brāļa darbu tieslietu vēsturē nolasīšanai biedrības sapulcē un, ja biedrības locekļi atzīs to par labu, darbu varētu iespiest "Sendungen der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst".

9. Karla Gotloba Zontāga vēstule Kurzemes literatūras un mākslas biedrības sekretāram. Nedatēta. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 1256. l., 139. lp.

Vēstulē runāts par kāda Zontāga darba publicēšanu un rakstiem "Latviešu Avīzē".

10. Teodora Kalmeijera (Kallmeyer) vēstule Kurzemes literatūras un mākslas biedrības valdei. Landzē, 1839. gada 26. novembrī. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 1257. l., 140. lp.

Vēstules autors izsaka dziļu pateicību biedrībai par īstenā biedra diploma atsūtīšanu un solās darīt visu iespējamo tēvzemes godam un slavai.

3. Johans Frīdrihs fon Reke – biedrības sekretārs 1827.–1846. gadā.

Augsta ranga valsts ierēdnis, vēsturnieks un kolekcionārs (1764.1.VII Jelgavā–1846.13.IX Jelgavā).

Dzimis Jelgavas tirgotāja un birģermeistara ģimenē, 1779–1781 mācījies Jelgavas Pētera akadēmijā, pēc tam Getingenes universitātē studējis vēsturi, statistiku, filozofiju un mākslu. 1785. gadā J. F. Reke atgriezās Jelgavā, pievērsās Kurzemes vēstures izpētei un 1787. gadā iestājās Kurzemes hercoga dienestā; 1788. gadā viņš kļuva par hercoga arhīva sekretāru. 1795. gadā, pēc Kurzemes pievienošanas Krievijas impērijai, Reke palika valsts dienestā un 1796–1801 pildīja Kurzemes guberņas valdes sekretāra pienākumus. 1801–1826 bija Kurzemes kamerālvaldes padomnieks. 1824. gadā par nopelniem 35 gadus garajā valsts darbā J. F. fon Reke iecēla valsts padomnieka kārtā un apbalvoja ar 4. klases Vladimira ordeni. No 1824. gada 2. septembra līdz 1825. gada 25. februārim J. F. fon Reke bija Kurzemes vicegubernatora vietas izpildītājs. 1826. gadā J. F. fon Reke atstāja valsts dienestu un varēja pilnībā nodoties savām garīgajām interesēm.

Kad 1815. gadā nodibināja Kurzemes literatūras un mākslas biedrību, J. F. fon Reke bija viens no tās dibinātājiem, 1827–1846 – biedrības pastāvīgais sekretārs. Taču īpaši jāuzsver J. F. fon Rekes nopelni Kurzemes provinces muzeja nodibināšanā, tā kolekciju veidošanā un bagātināšanā. Kopš muzeja izveidošanas 1818. gadā līdz pat savai nāvei 1846. gadā J. F. fon Reke bija muzeja direktors, uzdāvināja muzejam visu, ko pats bija sakrājis, un netaupīja pūli, lai nemitīgi vairotu muzeja bagātības. Jau 1812. gadā J. F. fon Reke bija radusies ideja par Baltijas rakstnieku un zinātnieku leksikona radīšanu, bet pie šī darba viņš varēja ķerties tikai 20. gadu otrajā pusē; kopā ar K. E. Napierski (Napiersky) sarakstīta leksikona "Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon der Provinzen Livland, Estland und Kurland" četri sējumi iznāca 1827.–1832. gadā.

1834. gadā J. F. fon Reke tika iecelts par Getingenes universitātes filozofijas doktoru, viņš bija daudzu ārzemju un Baltijas zinātnisko biedrību goda biedrs vai biedrs, Parīzes vēstures institūta un Pēterburgas Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis. Kā rakstījis K. E. Napierskis, J. F. fon Rekes nekrologā, viņa uzskatus bija veidojis apgaismības laikmets, bet viņa dzīves filozofija bija izsakāma ar Horācija vārdiem "Carpe diem!"

1. **Johana Frīdriha fon Rekes pētījums–referāts par Jelgavas pils vēsturi – “Historische Nachrichten von dem Schloße zu Mitau”.** Ziņojums nolasīts Kurzemes literatūras un mākslas biedrības 1830. gada 5. novembra sēdē. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 905. lieta.*

2. **Johana Frīdriha fon Rekes vēstule nezināmam adresātam par uzņemšanu kā korespondentājlocekli Kurzemes literatūras un mākslas biedrībā. Jelgavā, 1843. gada 15. februārī.** Dokuments atrodas *LVVA, 4011. f., 1. apr., 4578. l., 44. lp.*

3. **Garlība Merķeļa Johanam Frīdriham fon Reke rakstīta vēstule ar aploksni.** Depkina muižā, 1836. gada 27. aprīlī. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 349. l., 3., 10. un 11. lp.*

4. **Jakoba Grimma Johanam Frīdriham fon Reke rakstīta vēstule.** Getingenē, 1837. gada 25. maijā. Dokuments atrodas *LVVA, 4060. f., 1. apr., 408. l., 4. lp.*

5. **Johana Frīdriha fon Rekes 80. gadu jubilejas svinības 1844. gada 20. jūlijā:**

a) svinībām sacerētās **galda** dziesmas teksts. Dokuments atrodas *LVVA, 4011. f., 1. apr., 4578. l. 2., 3. lp.*

b) Johana Frīdriha Šlēģera (*Schleger*) apsveikuma runas teksts. Dokuments atrodas *LVVA, 4011. f., 1. apr., 4578. l., 46.–49. lp.*

6. **1847. gadā iespiestais speciālzilaidums par Johana Frīdriha fon Rekes atceres svinībām – “Gedächtnißfeier Johann Friedrich’s von Recke in der öffentlichen Versammlung der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst am 19. December 1846.” Mitau, 1847.** Dokuments atrodas *LVVA, 4011. f., 1. apr., 4578. l., 58.–68. lp.*

4. Frīdrihs Jūliuss Dēriņš – biedrības sekretārs no 1865. gada maija līdz 1893. gada jūnijam.

Gleznotājs, zīmēšanas skolotājs un mākslas vēsturnieks (1818.31.VIII Drēzdenē–1898.26.IX Jelgavā).

Dzimis amatnieka ģimenē. 1832. gadā iestājās Drēzdenes Tēlotājas mākslas akadēmijā un pabeidza tur trīs kursus. Tā kā J. Dēriņam trūka naudas studijām, viņš piepelnījās, kopēdams gleznas Drēzdenes galerijā. 1838. gadā kļuva par profesora Ed. Bendemaņa (Bendemann) skolnieku. Pēc tam, kad 1845. gadā J. Dēriņš Pozenē (Poznaņā) bija uzgleznojis savu pirmo altārgleznu, viņš saņēma uzaicinājumu braukt uz Jelgavu, lai strādātu tur par zīmēšanas skolotāju un gleznotu portretus. 1845. gada 26. novembrī (8. decembrī) J. Dēriņš ieradās Jelgavā un drīz vien nolēma palikt šeit uz dzīvi. Viņš plaši darbojās portreta žanrā, kā arī gleznoja altārgleznas Kurzemes un

Lietuvas baznīcās. Savā mūžā J. Dēriņš radījis 1106 portretus, 23 altārglezņas un 3 vēsturiskā žanra glezņas.

1859. gadā J. Dēriņš sāka strādāt par zīmēšanas skolotāju Jelgavas ģimnāzijā un bija šajā amatā līdz 1890. gadam. Par Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedru J. Dēriņš kļuva 1857. gadā, un 1860. gadā viņu ievēlēja par bibliotekāru; kopš 1862. gada viņš darbojās biedrības padomē. Kad 1865. gadā, saskaņā ar reorganizāciju biedrības pārvaldē, tās priekšgalā nostājās prezidents, Dēriņgu ievēlēja par biedrības sekretāru, un sekretāra pienākumus viņš pildīja līdz 1893. gada jūnijam. J. Dēriņš darbojās biedrībā ļoti aktīvi, nolasīja daudzus referātus par vēstures, mākslas vēstures un arheoloģijas tēmām, kas publicēti biedrības izdevumā "Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst", kā arī bija šī izdevuma redaktors. J. Dēriņgam ir lieli nopelni Kurzemes provinces muzeja kolekciju sakārtošanā un kolekciju katalogu izstrādāšanā, viņš strādājis arī kā muzeja kolekciju konservators.

1. Frīdriha Jūliusa Dēriņa personības apliecība, izsniegta 1838. gadā. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 510. l., 2. lp.

2. Saksijas Karaliskās mākslas akadēmijas Drēzdenē Jūliussam Dēriņam 1840. gada 10. oktobrī izsniegtais goda diploms par gleznu „Vīrieša portrets”. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 510. l., 23. lp.

3. Izraksts no baznīcas grāmatas par Frīdriha Jūliusa Dēriņa un Jūlianas Luīzes Vekas (Weck) laulībām 1847. gada 15. jūlijā. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 510. l., 26. lp.

4. F. J. Dēriņa memuāru “Was ich nicht gern vergeßen möchte oder Erinnerungen aus meinem Leben”, 1863. II sējuma 2. daļa – 1852. gada ceļojums uz Itāliju. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1109. lieta.

5. F. J. Dēriņa dienasgrāmata (1886. gada janvāris–1887. gada aprīlis). Atvērumā – 77. lp. – 1886. gada Ziemassvētku svinību apraksts. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1123./29. lieta.

6. F. J. Dēriņa dienasgrāmata (1851. gada janvāris–1852. gada janvāris). Atvērumā – 34., 35. lp. – piezīmes par notikumiem 1851. gada 2.–7. jūnijā ar Elejas pils 1. stāva telpu plānu. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1123./7. lieta.

7. F. J. Dēriņa dienasgrāmata (1865. gada 29. augusts–1866. gada 16. aprīlis). Atvērumā – 89. lp. – Tērvetes pilskalna plāns. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1123./14. lieta.

8. F. J. Dēriņa dienasgrāmata (1862. gada 27. jūlijs–1864. gada 27. aprīlis). Atvērumā – 81. lp. – Lubezeres muižas kungu mājas fasādes zīmējums. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1123./12. lieta.

5. Biedrības lietvedības dokumenti.

Kārtot lietvedības dokumentus bija biedrības sekretāra uzdevums. Galvenās lietvedības dokumentu grupas: sēžu protokolu grāmatas, kases grāmatas, kurās reģistrēti ikgadējie biedrības ienākumi un izdevumi, biedru saraksti, dāvinājumu saraksti. Bez tam biedrības sekretāra pienākums bija arī atbildēt par ienākošo korespondenci, – gan ar privātpersonām, gan ar vietējām un ārzemju iestādēm un zinātniskajām organizācijām. Jūliuss Dēriņš, būdams biedrības sekretārs, pēc savas iniciatīvas rakstījis arī biedrības dienasgrāmatas, kas visai detalizēti atspoguļo visas attiecīgā laika norises organizācijā.

1913. gadā, tuvojoties biedrības 100 gadu jubilejai, ar mērķi savākt līdzekļus svinībām un plānotajai Baltijas vēsturnieku konferencei, tika nodibināts biedrības Jubilejas fonds. Sabiedrības un pašu biedrības biedru atsaucība bija ļoti liela – fondā krājās gan vienreizēji ziedojumi, gan biedru regulārie maksājumi. Taču sākās 1. Pasaules karš, kas iznīcināja ne tikai skaisto sapni par jubileju.

1. **Kurzemes literatūras un mākslas biedrības un Kurzemes provinces muzeja kases grāmata 1914.–1925. gadam. Rakstījis biedrības sekretārs, virsskolotājs Dr. Detlofs.** Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 1. apr., 320. lieta.

2. **Kurzemes literatūras un mākslas biedrības sēžu protokolu grāmata 1844.–1846. gadam. Rakstījis biedrības sekretārs Johans Frīdrihs fon Reke.** Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1244. lieta.

3. **Kurzemes literatūras un mākslas biedrības dienasgrāmata no 1872. līdz 1882. gadam. Rakstījis biedrības sekretārs Jūliuss Dēriņš.** Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 1. apr., 328. lieta.

4. **1913. gadā nodibinātā Jubilejas fonda iemaksu burtnīca.** Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 1. apr., 319. l., 86.–102. lpp.

5. **Biedrības biedru paziņojumi par biedru naudas iemaksām un maksājumiem biedrības Jubilejas fondā:**

a) A. Vāgnera (*Wagner*) paziņojums par Liepājas pilsētas muzeja kārtējo biedra naudas samaksu un iemaksu Jubilejas fondā, kopā 10 rbļ. Liepājā, 1913. gada 29. augustā. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 1. apr., 319. l., 1. lpp.

b) Barona K. fon Funka (*Funcck*) paziņojums par 10 rbļ. iemaksu biedrības fondā. Rīgā, 1913. gada 13. septembrī. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 1. apr., 319. l., 6. lpp.

c) T. fon Engelmaņa (*Engelmann*) paziņojums par 10 rbļ. (biedra nauda) un ziedojuma Jubilejas fondā iemaksu. Majoros, 1913. gada 20. augustā. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 1. apr., 319. l., 7. lpp.

d) Barona Freitagā fon Loringhofena (*Freitag von Loringhoven*) paziņojums par biedra naudas – 5 rbļ. iemaksu. Pērnavā, 1913. gada 1./14. novembrī. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 1. apr., 319. l., 8. lpp.

e) Barona Frīdriha fon Hāna (*Hahn*) paziņojums par 10 rbļ. iemaksu – biedra nauda – un Jubilejas fondā. Liepājā, 1913. gada 5. jūnijā. Dokuments atrodas LVVA 5759. f., 1. apr., 319. l., 4. lpp.

6. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības izdevumi.

Gandrīz no pašiem pirmsākumiem biedrība savas darbības pārskatus publicēja. Pārsvārā tie tika iespiesti Jelgavā, grāmatu spiestuvē Stefenhāgens un dēli. Pirmais šāds pārskats — “Übersicht der Verhandlungen der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst” iznāca 1818. gada beigās. Šeit atrodami īsi pārskati par deviņām 1817. gadā un vienpadsmit 1818. gadā notikušajām sapulcēm. 1819. un 1822. gadā izdeva divus lielus sējumus — “Jahresverhandlungen der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst”. Bez īsiem ziņojumiem par sapulcēs pārrunāto, lielāko vietu izdevumā aizņem sacerējumi par visdažādākajām zinātnes jomām. Līdzās fizikas, ķīmijas, matemātikas un mākslas problēmu risinājumiem, atrodami arī apcerējumi par atsevišķiem Kurzemes vēstures posmiem un notikumiem, arheoloģiskiem izrakumiem senkapos, šīs zemes ģeogrāfiju un etnogrāfiju. Taču līdz ar otrā “Jahresverhandlungen” sējuma izdošanu, biedrības līdzekļi bija izsmelti. Vēl strīdi vadošo biedru starpā — un rezultāts — 18 gadus nekādu izdevumu nebija. Tikai Jelgavas avīzē “Mitausche Zeitung” parādījās īsi ziņojumi par biedrības ikmēneša sapulču norisi. Trīsdesmito gadu sākumā biedrības darbā atkārtoti aktīvi iesaistījās Georgs Magnuss fon Paukers un panāca, ka 1840. gadā izdevumā ar nosaukumu “Sendungen der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst” atsākās sēdēs nolasīto referātu publikācijas. Līdz 1847. gadam iznāca trīs šī izdevuma sējumi. Biedrības locekļu 1847.–1851. gada svarīgākos pētījumus un apcerējumus varam lasīt 10 burtnīcās ar nosaukumu “Arbeiten der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst”, bet ziņojumus par sēžu norisi — avīzē “Mitausche Zeitung”, vēlāk — Kurzemes guberņas avīzes “Kurländische Gouvernementszeitung” pielikumā. 1864. gadā sākās jaunas izdevumu sērijas “Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst” iznākšana. Pirmais sējums atrodams apskats par sēdēm, kas notikušas no 1850. līdz 1863. gadam. Sējuma sākumā ievietots alfabētisks biedru — rakstu un referātu autoru — saraksts un sēdēs nolasīto referātu pārskats, atspoguļoti dažādu privātpersonu dāvinājumi biedrībai, kā arī biedrības kases stāvoklis. Otrajā “Sitzungsberichte...” sējumā publicēts apskats par sēdēm no 1864. līdz 1871. gadam. Titullapā lasāms, ka šeit ir publicēti arī Kurzemes provinces muzeja apcerējumi. Sākot ar 1872. gadu, “Sitzungsberichte...” iznāca regulāri katru gadu, līdz 1915. gadā biedrības darbību pārtrauca Pirmais pasaules karš; ļoti gausi tā atsākās pirmajos pēckara gados, un nākošais “Sitzungsberichte ...” sējums iznāca tikai 1934. gadā. Šeit ir sniegts pārskats par biedrības darbu no 1915. līdz 1934. gadam, kā arī publicēti vairāki nozīmīgākie pētījumi un zinātniskie apcerējumi. 1937. gadā iznāca pēdējais “Sitzungsberichte...” sējums, kurā atrodams darbības pārskats par 1935./36. gadu.

1. Pirmais biedrības izdevums — *Übersicht der Verhandlungen der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst*. Izdots Jelgavā, spiestuvē Johans Frīdrihs Stefenhāgens un dēls, 1818. gadā.

2. *Jahresverhandlungen der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst*. Pirmais sējums. Izdots Jelgavā, spiestuvē Johans Frīdrihs Stefenhāgens un dēls, 1819. gadā.

3. *Sendungen der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst*. Pirmais sējums. Izdots Jelgavā, G. A. Reiera (*Reyher*) spiestuvē, 1840. gadā.

4. *Arbeiten der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst*. Pirmā burtnīca. Izdota Jelgavā, 1847. gadā.

5. *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst*. Pirmā burtnīca. Izdota Jelgavā, spiestuvē Johans Frīdrihs Stefenhāgens un dēls, 1850. gadā.

6. Izdevums *Sitzungsberichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst und Jahresbericht des kurländischen Provinzialmuseums aus dem Jahre 1906*. Oriģināliesējumā. Izdots Jelgavā, spiestuvē J. F. Stefenhāgens un dēls, 1907. gadā.

7. *Sitzungs-Berichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst, nebst Veröffentlichungen des kurländischen Provinzial-Museums aus dem Jahre 1886*. Jelgavā, spiestuvē Stefenhāgens un dēls, 1887. gadā. Atvērumā (1) – 44., 45. lpp. – Biedrības 1886. gada biedru saraksts. Atvērumā (2) – *Sitzungs-Berichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst aus dem Jahre 1892*. Jelgava, 1893. – Pielikumā. *Arheolōgiskie atradumi Zantes apbedījums, Kandavas draudzē*.

8. *Sitzungs-Berichte der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst aus dem Jahre 1876*. Izdots Jelgavā, spiestuvē J. F. Stefenhāgens un dēls, 1877. gads. Atvērumā (1) 50., 51. lpp. – *Zinātnisko iestāžu un biedrību saraksts, ar kurām Kurzemes literatūras un mākslas biedrība uztur regulārus kontaktus*. Atvērumā (2) – *Sitzungs-Berichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst aus dem Jahre 1884*. Jelgava, 1885. Pielikumā – J. Dēringa zīmētais Dobeles pils mazā pagalma uzmērījums pēc 1884. gadā veiktajiem arheolōgiskajiem izrakumiem.

7. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības bibliotēka.

Bibliotēkas sākums bija 69 privātpersonu dāvināti iespeddarbi. Tie galvenokārt bija dažādi publicējumi par Baltiju, ne vien vācu, bet arī igauņu, latviešu un krievu valodā. 1818. gada 6. augustā bibliotēka saņēma kambarkunga T. fon der Ropa (Ropp) 534 grāmatu un 5265 vācu un franču avīžu dāvinājumu. Tam sekoja Elīzes fon der Rekes (Recke), Krievijas ārlietu ministra grāfa Neselrodes (Nesselrode), mācītāja K. Fr. Vatsona, ģenerālsuperintendenta G. Zontāga u.c. dāvinājumi. 1820. gadā bibliotēka varēja lepoties ar 1500 sējumiem. Regulāri vienu eksemplāru no savas spiestuves izdevumiem biedrībai dāvināja J. F. Stefenhāgens (Steffenhagen). 1840. gadā bibliotēka papildinājusies līdz 5000 sējumiem un 4000 brošūrām. Savas privātās bibliotēkas bija dāvinājuši fon Dortēzens (Dorthesen), mirušā ķīmiķa T. fon Grothusa mantinieki, bet visbagātīgāko dāvinājumu – 4000 sējumu – bibliotēka saņēma no Johana Frīdriha fon Rekes. Arī turpmāk bibliotēkas vērtības arvien turpināja palielināties, un īsi pirms Pirmā pasaules kara bibliotēkas fondi varēja lepoties ar apm. 40 000 sējumiem.

Biedrības bibliotekāri: 1837–1859 – filozofijas doktors Ernsts Kristiāns Trautfeters (Trautvetter); 1859–1860 – medicīnas doktors Kārlis Blūms (Bluhm); 1860–1893 – Jūliuss Dēriņš; 1893–1913 – Heinrihs Dīderihss (Diederichs); 1913–1919 – Georgs Vorms (Worm); 1915–1917 – Viljams Meijers (Meyer); 1921–1926 Viktors fon Vilperts (Wilpert); 1926–1928 – filozofijas doktors Valters Ekerts (Eckert); 1928–1939 – filozofijas doktors Herberts Gotthards (Gotthard).

1. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības bibliotēkas zāles plāns 1840. gads. (Ar zīmuli izdarītās piezīmes attiecināmas uz 1850. gadiem.) Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 1. apr., 97. l., 1. lp.*

2. Ernsta Kristiana fon Trautfetera izveidotais biedrības bibliotēkas tematiskais kārtojums 1840. gads. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 1. apr., 97. l., 1. lp.*

3. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības bibliotēkas dienasgrāmata 1840.–1846. gads. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 1248. lieta.*

4. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības bibliotēkas katalogs, kārtots grāmatu ienākšanas kārtībā, sākot ar 1840. gadu. Sējuma sākumā valsts padomnieka Johana Frīdriha fon Rekes biedrībai 1831. gadā dāvināto karšu kolekcijas saraksts. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 1. apr., 329. lieta.*

8. Muzeja dibināšana.

1817. gada martā pēc profesora G. M. fon Paukera priekšlikuma 50 personas kā akcionāri nodibināja Literatūras un poēzijas muzeju; tam vajadzēja kļūt par patiesi izglītojošas lasāmvielas krātuvi, kas būtu pieejama visai Jelgavas sabiedrībai. Katrs izglītots Jelgavas pilsonis varēja kļūt par muzeja abonementa īpašnieku. Šis pasākums sākotnēji rada lielu atbalsi, bet pēc 20 gadu darbības muzeju likvidēja. Šī muzeja bibliotēku, kas aptvēra vairākus tūkstošus sējumu, 1839. gadā pārdeva izsolē.

Ideju par Kurzemes provinces muzeja dibināšanas nepieciešamību 1818. gada 6. februāra sēdē izteica Johans Frīdrihs fon Reke. 4. martā Georgs Magnuss fon Paukers nodeva apspriešanai rūpīgi izstrādāto, detalizēto jaundibināmā muzeja projektu. Iestādei bija "jākļūst par bagātu krātuvi visam tam, kas Kurzemē radīts agrāk un tagad mākslas un zinātnes jomā, lai koncentrētā un vienotā veidā apskatei būtu pieejams viss pilsoniskais, politiskais, garīgais un fiziskais šīs zemes cikls laika gaitā." Arī šis pasākums sākotnēji balstījās uz akcijām, proti, katrs muzeja biedrs parakstījās uz vienu vai vairākām akcijām 25 rbļ. vērtībā, vai apņēmas maksāt 6 rbļ. lielu biedru naudu. 1818. gada jūnijā bija savākts nepieciešamais kapiāls, un 3. oktobrī varēja pieņemt statūtus; jau 8. novembrī šos statūtus apstiprināja Rīgas kara gubernators un Vidzemes, Igaunijas un Kurzemes ģenerālgubernators marķīzs Pauluči, kurš pats bija dedzīgs muzeja un biedrības atbalsītājs.

Provinces muzejam bija sava patstāvīga vadība, ko veidoja direktors un divi konservatori (fondu glabātāji), bet tam vienmēr bija jāpaliek ciešā sadarbībā ar literatūras un mākslas biedrību. Par pirmo muzeja direktoru ievēlēja Johanu Frīdrihu fon Reki, bet

pirmie konservatori bija zinātņu doktors Georgs Magnuss fon Paukers un medicīnas zinātņu doktors Johans Nikolauss Heinrihs Lihtenšteins (Lichtenstein).

Muzeja direktori: 1817–1846 – filozofijas doktors Johans Frīdrihs fon Reke; 1846–1856 Frīdrihs barons fon Klopmanis (Klopmann); 1856–1861 – medicīnas doktors Kārlis fon Bursijs; 1861–1878 – Gothards fon Fītinghofs (Vietinghoff); 1879–1882 – Hermanis fon Bahs (Bach); 1882–1892 – Eduards barons fon der Brigens (Brüggen); 1892–1919 – Rūdolfs fon Hernalers (Hörner); 1921–1936 – filozofijas doktors Vilhelms Šlaus; 1936–1939 – filozofijas doktors Oto Vīze.

1. 63 personu 1816. gada 12. decembrī Kurzemes literatūras un mākslas biedrībai iesniegtais priekšlikums par muzeja dibināšanu. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 1. apr., 1. l., 8., 9. lp.*

2. Kurzemes provinces muzeja darbības plāns. Izstrādājuši Johans Frīdrihs fon Reke un Georgs Magnuss fon Paukers. Apstiprināts Kurzemes literatūras un mākslas biedrības 1818. gada 4. marta sēdē. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 1241. l., 1.–4. lp.*

3. Vidzemes, Igaunijas un Kurzemes ģenerālgubernatora marķīza Pauluči 1818. gada 8. novembrī apstiprinātais muzeja dibināšanas dokuments. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 1. apr., 25. l., 10. lp.*

4. Vidzemes, Igaunijas un Kurzemes ģenerālgubernatora marķīza Pauluči 1819. gada 9. augusta dokuments par Kurzemes provinces muzeja pielīdzināšanu citām līdzīgām institūcijām valstī. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 1. apr., 25. l., 5. lp.*

5. Kurzemes provinces muzeja statūti. Pieņemti 1818. gada 3. oktobra kopsapulcē. Vidzemes, Igaunijas un Kurzemes ģenerālgubernators marķīzs Pauluči tos apstiprinājis 1818. gada 8. novembrī. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 1. apr., 2. l., 28.–33. lp.*

6. Biedru ziedojumu iemaksas muzeja dibināšanas kasē. 1818. gads. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 1. apr., 2. l., 34., 35. lp.*

7. Johana Frīdriha fon Rekes muzejam 1818. gadā dāvināto manuskriptu un dokumentu saraksts. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 594. l., 1.–15. lp.*

9. Kontakti un sadarbība ar iestādēm un zinātniskajām organizācijām Baltijā un pasaulē.

Jau no biedrības darbības pirmsākumiem, bet īpaši līdz ar pirmo izdevumu rašanos, sākās plaši kontakti un literatūras apmaiņa ar zinātniskajām iestādēm un

biedrībām ne tikai Baltijā un Eiropā, bet vēl tālu aiz tās robežām. Tā, piemēram, 1873. gadā bija izveidojušies zinātniskie kontakti ar 53 dažādu valstu institūcijām, bet sakaru aktivizēšanās rezultātā 1897. gadā šis skaitlis sasniedza jau 102 un 1914. gadā — 160. Baltijā draudzīga sadarbība bija ar 27 zinātniskām organizācijām; Krievijā — ar 25; Vācijā — ar 61; Austrijā — ar 17; Amerikā — ar 6, Zviedrijā — ar 5; Norvēģijā — ar 4; Šveicē — ar 4; Beļģijā — ar 2; Dānijā — ar 2; Somijā — ar 2; Itālijā — ar 2; Argentīnā — ar 1; Kanādā — ar 1; Filipīnās — ar 1.

Dažādu Baltijas un pasaules iestāžu un zinātnisko biedrību vēstules Kurzemes literatūras un mākslas biedrībai. 1817.–1939. gads. Dokumenti atrodas LVVA, 5759. f., 1., 2. apr. lietās.

10. Nozīmīgākās izstādes.

Pirmās Kurzemes literatūras un mākslas biedrības un Kurzemes provinces muzeja kopīgi rīkotās izstādes sagatavošanas darbi sākās jau 1837. gada sākumā. Ierosmi šim pasākumam deva Krievijas cara Nikolaja I ieteikums visās Baltijas guberņas nozīmes pilsētas atvērt ekspozīcijas, kurās demonstrētu gan vietējās rūpniecības, gan amatniecības izstrādājumus, kā arī jaunākos lauksaimniecības darbarīkus. Par vēlmes realizāciju tieši rūpējās Kurzemes civilgubernators Kristofs barons fon Brēverns (Brevern). Izstādes tematika tika paplašināta, un 1837. gada janvāra sēdē Kurzemes literatūras un mākslas biedrība kopā ar Kurzemes provinces muzeju nolēma “rīkot mākslas un amatniecības izstādi biedrības zālē” un to atklāt par godu troņmantnieka lielkņaza Aleksandra Nikolajeviča apciemojumam. Taču līdz tam bija vēl gadu jāgaida, un izstādi atklāja tikai 1838. gada aprīlī. Sevišķi daudz darba tās sagatavošanā bija ieguldījuši medicīnas doktors Lihtenšteins (Lichtenstein) un virsskolotājs Bode (Bode), kuri ne tikai izkārtoja ekspozīciju, bet sagatavoja arī izstādes katalogu.

Plaša labdarības izstāde ar kultūrvēsturisku tematiku Kurzemes literatūras un mākslas biedrības telpās tika atklāta 1886. gada maijā. To rīkoja, atceroties Francijas karaļa Luija XVIII uzturēšanos Jelgavā. Līdzekļus, ko ieguva pārdodot ieejas biļetes, paredzēja atdot Jelgavas trūkumcietējiem. Izstādē bija eksponēti gan seni dokumenti, vēstules un dienasgrāmatas, gan attēli un portreti, gan zīmogi, monētas, medaļas un ordeņi, gan arī ieroči un citi ļoti dažādi alvas, misiņa, bronzas, sudraba un zelta izstrādājumi. Speciāls stends, ko iekārtoja, ievērojot mācītāja Augusta Bīlenšteina (Bielenstein) ieteikumus, bija veltīts latviešu kultūras un dzīves veida demonstrēšanai. Te bija eksponēti latviešu tautastērpi, seni darba rīki, mājas iedzīves priekšmeti un senlietas, kas atrastas arheoloģiskajos izrakumos Kurzemē.

1918. gada vasarā Kurzemes literatūras un mākslas biedrība kopā ar Kurzemes provinces muzeju rīkoja ceļojošu izstādi Vācijā. To varēja apmeklēt gan Štutgartes, gan Berlīnes iedzīvotāji. 15. novembrī izstādes eksponāti atgriezās Jelgavā, Kurzemes provinces muzejā.

1. Izstāde, rīkota pēc Viņa Keizarkās Majestātes vēlēšanās, par godu troņmantnieka Aleksandra Nikolajeviča Jelgavas apciemojumam 1838. gada aprīlī:

a) civilgubernatora Kristofa barona fon Brēverna 1837. gada 14. janvāra rīkojums par nepieciešamību rīkot izstādi. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 1. apr., 4. l., 1. lpp.

b) 1838. gada aprīlī rīkotās izstādes plāns. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 1. apr., 4. l., 2.–5. lpp.*

2. 1886. gadā rīkotā izstāde, atceroties Luija XVIII uzturēšanos Jelgavā:

a) 1886. gada 6. februāra aicinājums piedalīties kultūrvēsturiskā izstādē. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 619. l., 84. lpp.*

b) 1886. gadā rīkotās izstādes plāns. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 619. l., 135. lpp.*

c) Augusta Bīlenšteina 1886. gada 8. marta vēstule izstādes organizētājiem par izstādes eksponātiem, kas ilustrētu latviešu kultūru un dzīves veidu. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 619. l., 132. lpp.*

3. 1918. gadā rīkotā ceļojošā izstāde Vācijā:

a) Izstādes dienasgrāmata. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 1526. l.*

b) Ekspozīcijas fragmenta “ Kurzemes zemnieku apgērbs un sadzīves priekšmeti” attēls Vācijas avīzē “Deutsche Tageszeitung”, 1918. gads. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 1242. l., 18. lp.*

c) Ekspozīcijas fragmenta “Jelgavas birģeru ģimenes dzīvojamā istaba” attēls Vācijas avīzē “Deutsche Tageszeitung”, 1918. gads. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 1242. l., 18. lp.*

d) Ekspozīcijas fragmenta “No mežsaimniecības kolekcijas” attēls Vācijas avīzē “Deutsche Tageszeitung”, 1918. gads. Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 1242. l., 18. lp.*

11. Biedrības likvidācija 1939.–1940. gadā.

Pēc pirmā Pasaules kara Kurzemes literatūras un mākslas biedrības darbība agrāko aktivitātes līmeni vairs nespēja atgūt. Ievērojami sarucis bija Jelgavā palikušo biedru skaits, stipri ierobežota bija viņu saimnieciskā darbība. Atbilstoši jaunās Latvijas valsts likumdošanai bija jāpārstrādā un jāapstiprina statūti. Arvien jūtamāks kļuva līdzekļu trūkums biedrības un muzeja ēkas uzturēšanai. Zināma zinātniska rosība atsākās tikai 20. gadu beigās. Pēc Latvijas Pieminēkļu valdes pieprasījuma 1935. gada rudenī tika atsavināts biedrības arhīvs un pārvests uz Latvijas Valsts vēstures arhīvu Rīgā, Slokas ielā 16. Protams, ar daudzo vērtīgo dokumentu, vēstuļu kolekciju, dienasgrāmatu, ģenealoģisko materiālu zaudēšanu biedrības locekļiem samierināties bija ļoti grūti. Nesekmīgi beidzās arī pret Pieminēkļu valdi uzsāktais tiesas process — Latvijas Senāta Administratīvā Departamenta spriedums bija labvēlīgs Pieminēkļu valdei.

Sakarā ar Latvijas vācu tautības pilsoņu izčeļošanu, 1939. gada 4. novembrī Sabiedrisko lietu ministrs A. Bērziņš izdeva pavēli par Kurzemes literatūras un mākslas biedrības likvidēšanu. Par šī pasākuma praktiskajiem realizētājiem iecēla likvidatorus — Nikolaju Jegersonu un Eduardu Šturmu. Bijušo biedrības un Kurzemes provinces muzeja ēku 1940. gada rudenī nodeva Izglītības Tautas komisariāta rīcībā. Par biedrības un muzeja rīcībā esošajām kultūras vērtībām notika saspringtas sarunas ar Pieminēkļu valdi, lai vienotos, ko izčeļošie biedrības locekļi drīkst ņemt līdzi un kas ir jāatstāj. Rezultātā izvest atļāva muzeja zālē esošos portretus, izņemot Johana Reinholda Patkula (Patkul)

portretu un vienu Jaņa Rozentāla gleznotu darbu, kā arī vācu autoru gleznas, Akademia Petrina un vēlākās ģimnāzijas profesoru portretus, mācītāju portretus, vara grebumus un pamatā visu bibliotēku. Latvijā bija jāpaliek visai arheoloģijas nodaļai, etnogrāfiskajām kolekcijām, dabaszinātņu nodaļai, Kurzemes hercogu portretiem. Trīs īpaši nozīmīgi agrākā muzeja antīkie mākslas darbi tika nodoti Latvijas Valsts muzejam. 1940. gada janvāra beigās biedrības prezidents, filozofijas zinātņu doktors Oto Vīze nodeva muzeja atslēgas Jelgavas policijai.

No Kurzemes literatūras un mākslas biedrības un Kurzemes provinces muzeja kultūras vērtībām, jādodomā, ir saglabājušās tikai Latvijā palikušās; izvestās, kopā ar izceļotājiem, nonāca Pozenē (Poznań) un 1945. gadā, kad ļoti steidzīgi bija jābēg no strauji tuvojošās Padomju armijas, tur palika un, šķiet, gājušas bojā.

1. Izglītības Ministrijas Pieminekļu valdes 1935. gada 5. septembra paziņojums Nr. 1145 par Kurzemes provinces muzeja un Kurzemes literatūras un mākslas biedrības arhīva pārvietošanu uz Latvijas Valsts vēstures arhīvu Rīgā, Slokas ielā 16. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 1. apr., 90. l., 2. lp.

2. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības prezidenta un Kurzemes provinces muzeja direktora V. Šlaua 1935. gada 7. septembra protests Pieminekļu valdei pret arhīva pārvešanu uz Latvijas Valsts vēstures arhīvu. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 1. apr., 90. l., 9. lp.

3. Latvijas Senāta Administratīvā Departamenta 1936. gada 15. jūlija tiesas sēdes spriedums par Kurzemes literatūras un mākslas biedrības prasības noraidīšanu un arhīva pārvešanu uz Latvija Valsts vēstures arhīvu. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 1. apr., 90. l., 74. lp.

4. 1935. gada 7. septembrī sastādītais Kurzemes literatūras un mākslas biedrības arhīva pārņemšanas akts. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 1. apr., 90. l., 6. lp.

5. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības 1939. gada 14. janvāra ziņojums Sabiedrisko lietu ministrijai par statūtu un nosaukuma maiņu (turpmāk sauksies “Kurzemes un Zemgales vācu zinātniskā biedrība”) un lēmumu reģistrēt organizāciju kā pie Herdera institūta darbojošos zinātnisku biedrību. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 1. apr., 4. l., 22. lp.

6. Sabiedrisko lietu ministra A. Bērziņa 1939. gada 4. novembra lēmums Nr. 2548 par Kurzemes literatūras un mākslas biedrības darbības slēgšanu. Dokuments atrodas LVVA, 3724. f., 1. apr., 6243. l., 28. lp.

7. Sabiedrisko lietu ministrijas Preses un biedrību departamenta 1939. gada 4. novembrī izdotā apliecība Nr. 26384 par to, ka Eduards Šturms iecelts par Kurzemes literatūras un mākslas biedrības likvidatoru. Dokuments atrodas LVVA, 3724. f., 1. apr., 6243. l., 3. lp.

8. **Eduarda Šturma likvidatora anketa.** Dokuments atrodas *LVVA, 3724. f., 1. apr., 6243. l., 8. lp.*

9. **Izglītības Tautas komisāra J. Lāča un Muzeju un pieminēkļu nodaļas vadītāja U. Būcena 1940. gada 20. septembra ziņojums Nr. 03625 Iekšlietu Tautas Komisariāta Biedrību nodaļai par Kurzemes literatūras un mākslas biedrības un Kurzemes provinces muzeja likvidāciju un nodošanu Izglītības Tautas Komisariātam.** Dokuments atrodas *LVVA, 3724. f., 1. apr., 6243. l., 23. lp.*

10. **Jelgavas pilsētas vecākā J. Volberga 1940. gada 18. septembra lūgums Pašvaldību departamentam Nr. 132 piešķirt bij. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības un Kurzemes provinces muzeja ēku Jelgavas arhīva iekārtošanai.** Dokuments atrodas *LVVA, 3724. f., 1. apr., 6243. l., 25. lp.*

11. **Biedrību likvidācijas komitejas 1940. gada 21. novembra paziņojums Nr. 13/l par likvidētās Kurzemes literatūras un mākslas biedrības un Kurzemes provinciālmuzeja nekustamā īpašuma nodošanu Izglītības Tautas Komisariāta rīcībā.** Dokuments atrodas *LVVA, 3724. f., 1. apr., 6243. l., 28. lp.*

II

Biedrības zinātnisko interešu atspoguļojums tās arhīva dokumentos

1. Kurzemes vēsture.

Kurzemes pagātnes apzināšana bija ja ne pats galvenais, tad viens no vissvarīgākajiem biedrības zinātniskās darbības virzieniem: biedrības arhīvā gan dāvināšanas, gan arī pirkšanas ceļā krājās daudz vērtīgu oriģināldokumentu no privātiem un Kurzemes iestāžu arhīviem, vai arī to noraksti. Tā, piemēram, 1819. gadā Kolēģijas padomnieks fon Bīnenštams (Bienenstamm) uzdāvināja biedrības arhīvam 15 hercoga Ernsta Johana Bīrona (Biron) vēstules savam pilnvarotajam Jelgavā, kambarkungam fon Butlaram. Bagāts papildinājums arhīvam bija Johana Frīdriha fon Rekes manuskriptu kolekcijas dāvinājums. Starp citiem vērtīgiem dokumentiem te atradās arī uz pergamenta rakstīts dokumentu krājums no 14. gs., kā arī vairāki reti diplomu un privilēģiju apliecinājumi no senākiem gadsimtiem. 1833. gadā biedrība ieguva 15 sējumus ar dokumentu norakstiem no Kēnigsbergas slepenā ordeņa arhīva. Visai bagātais arhīva materiālu klāsts deva iespēju pētniekiem apzināt notikumus Kurzemes hercogistē 17. un 18. gs., kā arī nodarboties ar Kurzemes bruņniecības genealoģijas pētniecību.

1. **Kurzemes hercoga kancelejas misīvu (izejošo rakstu kopiju) grāmata. 1760. gads.** Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 28. lieta.*

2. **Kurzemes hercogistes likumu krājums – “Corpus juris Curlandicum” – 18. gs. juridiska rokasgrāmata.** Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 193. lieta.*

3. **1561. gada 28. novembra Livonijas pakļaušanās līgums Polijas karalim Sigismundam Augustam – Pacta Subjectionis. – 16. gs. kopija.** Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 212. lieta.*

4. **Kurzemes likumi – Die Curländischen Statuta oder Gesetze – 17. gs.** Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 185. lieta.*

5. **Johana Kazimira Branta (Johann Casimir Brandt) Kurzemes hercoga Frīdriha Kazimira laulību ceremonijas apraksts – “Anmerkung der Solenitäten, so bey der Vermählung seines gnädigsten Fürsten Herzogs Friedrich Casimir Durchl. beobachtet worden.” 1691.** Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 524. lieta.*

6. **Ēdienkarte Kurzemes hercoga pusdienām Pirmdien, 1759. gada 21. oktobrī.** Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 50. lieta.*

7. **Kroga – viesnīcas Jelgavas pievārtē – “Dambja sardze” (Dammwächtere) ēdienu karte 19. gs.** Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 471. lieta.*

2. Hercogs Jēkabs.

Kurzemes literatūras un mākslas biedrības arhīvs varēja lepoties ar daudziem interesantiem oriģināldokumentiem, kā arī kopijām un apcerējumu manuskriptiem par hercoga Jēkaba laiku. Lielā skaitā saglabājušās Kurzemes muižnieku hercogam Jēkabam adresētās vēstules, plaši pārstāvēta viņa sievas hercogienes Luīzes Šarlotes personīgā sarakste, hercoga pilnvaroto ārzemēs korespondence par aktualitātēm kolonijās. Vairāki dokumenti liecina arī par Jēkaba gūstu Ivangorodā un priecīgo atgriešanos dzimtenē.

1. Svētās Romas impērijas Lihtenšteinas firsta Ferdinanda Johana (Ferdinand Johann) 1660. gada 17. septembra apsveikuma vēstule hercogam Jēkabam, sakarā ar viņa atgriešanos no Ivangorodas. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1324. l., 5., 6. lp.

1658. gada 30. septembrī, poļu—zviedru kara laikā zviedri ieņēma Jelgavu un sagūstīja hercogu Jēkabu ar ģimeni. 9. oktobrī viņu pārveda uz Rīgu, bet 1659. gada 9. augustā — uz Ivangorodu, no kurienes viņš varēja atgriezties tikai pēc 1660. gada Olīvas miera līguma noslēgšanas.

2. Tirgotāja Morina (Morin) 1680. gada 5. oktobra vēstule no Londonas hercogam Jēkabam par notikumiem Gambijā un Tobago. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1326. l., 65., 66. lp.

3. Krievijas cara Aleksandra Mihailoviča 1656. gada 14. septembra vēstule hercogam Jēkabam. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1322. lieta.

Vēstuli Krievijas cars rakstījis kara nometnē, netālu no Rīgas. Cars dara zināmu, ka viņš hercoga Jēkaba sūtni Melhioru Felkerzāmu (Fölkersahm) pieņēmis un iedevis viņam hercogam adresētu vēstuli, kā arī to, ka drīzumā pie hercoga tiks nosūtīts cara sūtnis.

4. Spiedogs uz Krievijas cara Fjodora Aleksejeviča 1679. gada 7. maija vēstules Kurzemes un Zemgales hercogam Jēkabam. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1328. lieta.

Vēstulē Krievijas cars lūdz atļauju sūtīt cauri Kurzemei Krievijas sūtņus uz Dāniju.

5. Kurzemes un Zemgales hercoga Jēkaba un Brandenburgas markgrāfienes Luīzes Šarlotes (Louise Charlotte) 1645. gada 13. jūlijā noslēgtais laulības līgums. 17. gs. kopija. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1319. lieta.

6. Kurzemes un Zemgales hercoga Jēkaba bēru ceremonijas 1683. gada 21. septembrī apraksts. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1330. lieta.

3. Jelgavas ģimnāzija.

Ar nozīmīgāko Kurzemes izglītības centru — Jelgavas ģimnāziju (1775.–1806. g. — Jelgavas Pētera akadēmija; 1806.–1837. g. — “Gymnasium illustre”(cildenā ģimnāzija); 1837. — 1919. g. — gubernas un Jelgavas ģimnāzija) — Kurzemes literatūras un mākslas biedrībai bija ļoti cieša sadarbība. Pašos darbības pirmsākumos ģimnāzijas konferenču telpā notika biedrības sēdes, bet atklātās sēdes visai pilsētas izglītotajai publikai notika ģimnāzijas lielajā aulā. Lielākā daļa biedrības aktīvāko biedru, kā Johans Frīdrihs fon Reke, Ulrihs fon Šlipenbahs u.c., bija šīs mācību iestādes absolventi vai mācību spēki. Ģimnāzijas profesori ar zinātniskiem referātiem regulāri uzstājās biedrības sapulcēs un publicējās biedrības izdevumos. Tādēļ arī saprotams, ka biedrības arhīvā saglabāties daudz liecību gan par ģimnāzijas dibināšanu un darbību, gan audzēkņiem, mācību saturu u.c. Te atrodami 18. gs. administrācijas sēžu protokoli, profesoru konsiliju protokoli, kases grāmatas, rēķinu kvītis, vēstules no plašās sarakstes ar citām mācību un zinātniskām iestādēm. No 19. gs. dokumentiem vairākumu veido profesora Hartmaņa (Hartmann), bet īpaši — inspektora Karla Dannenberga (Dannenberg) personīgie arhīvi. Pieminēšanas vērts te būtu ne vien Karla Dannenberga darba “Geschichte des Gymnasiums zu Mitau” manuskripts, bet arī viņa sastādītie ģimnāzijas absolventu saraksti un apcerējumi par ģimnāzijas satversmi.

1. Karla Dannenberga manuskripts par Jelgavas ģimnāzijas vēsturi līdz 1875. gadam. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 782. lieta.

2. Jelgavas ģimnāzijas hronika. 2. un 3. sējums. Rakstījis Karls Dannenbergs. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 783. lieta.

Hronika sastāv no 8 sējumiem (burtnīcām): 1. sēj. — 1775.–1797. gads, 2. sēj. — 1795.–1817. gads, 3. sēj. — skolēnu saraksts, 4. sēj. — 1803.–1836. gads, 5. sēj. — 1775.–1836. gads, 6. sēj. — 1825.–1875. gads, 7. sēj. — 1775.–1875. gads, 8. sēj. — 1775.–1875. gads.

3. Jelgavas ģimnāzijas skolēnu saraksts 1875.–1880. gadam. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 784. l., 42.–50. lp.

4. Ziņojums par Jelgavas ģimnāzijā pielietotiem sodiem. 19. gs. beigas. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 784. l., 86., 87. lp.

5. Ielūgums uz Jelgavas gubernas ģimnāzijas 1870. gada 19. decembra svinīgo sēdi. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 786. l., 13. lp.

6. Ielūgums uz Jelgavas gubernas ģimnāzijas 1874. gada 19. decembra svinīgo sēdi. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 786. l., 7. lp.

7. Apsveikums Jelgavas ģimnāzijas 100 gadu jubilejas svinībās. 1875. gads. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 786. l., 25. lp.

4. Baznīcu un reliģijas vēsture.

Biedrības arhīvam dāvināja gan atsevišķu baznīcu un mācītāju privāto arhīvu dokumentus, gan arī dažādu teoloģiska satura pētījumu manuskriptus. Te atradās arī ievērojams skaits sprediķu tekstu kā vācu, tā arī latviešu valodā (53); starp tiem arī 19 Dobeles mācītāja, teoloģijas doktora Augusta Bīlenšteina sprediķu teksti. Vairāki interesanti dokumenti (vecākais no 1588. gada) kādreiz bija piederējuši Jelgavas Trīsvienības baznīcai, 3 – Ventspils luterāņu baznīcai. Gan ievērojami jaunāki (1890–1906), bet tāpēc ne mazāk interesanti dokumenti stāsta par Muižciema baznīcas vēsturi. No senākiem apcerējumiem minams 1625. gadā sacerētais B. Hardera darbs “Christliche Kirchen Ordnung im Piltenschen Kreise”, G. G. Mīliha (Mylich) darbi “Beitrag zur Bauskeschen Prediger-Geschichte” (18. gs.) un “Alphabetisches Verzeichnis aller Kirchen der Herzogthümer Kurland u. Semgallen wie auch des Piltenschen Kreises” (1780), kā arī G. Oto (Otto) pētījums “Die curricula vitae sämmtlicher Prediger Kurlands” (1889) u.c.

1. **Kalendārs, psalmu grāmata. 14.–15. gs.** Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 840. lieta.

2. **Saldus mācītāja H. V. Klapmeijera (Klapmeyer, 1772–1819) pamācības dēlam, kā pareizi noturēt dievkalpojumu u.c.** Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 837. lieta.

3. **B. Hardera manuskripts par Piltenes apgabala baznīcu likumiem – „Christliche Kirchen Ordnung der Evangelischen Kirchen im Königlichem Piltenschen Kreise, in Kurland, kürzlich aus der Formula Jurisdictionis Ecclesiasticae und der General Visitationis Abscheiden desselben Kreyses zusammen getragen durch M. Bernhardum Harderum, Piltenschen Superintendenten, aus der Christl. Gemeinen zum Hasenpoth und Zyrau Pastorem. Anno Salutis Christianeae”.** 1625. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 827. lieta.

4. **Jelgavas Trīsvienības baznīcas (jaunās vācu baznīcas) 1631. gada 4. oktobrī sastādītais inventāra saraksts.** Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 807. l., 12., 13. lpp.

5. **18. gs. 90. gadu sprediķi latviešu draudzēm.** Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 835. lieta.

6. **Bauskas mācītāja Gotfrīda Georga Mīliha 18. gs. darba par Bauskas draudzes mācītājiem – “Beitrag zur Bauskeschen Prediger Geschichte, gesammelt von Gotfried George Mylich, Past. Prim. Bauske” 19. gs. noraksts.** Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 805. lieta.

7. **Jelgavas Trīsvienības baznīcas torņa pārbūves darbu un izdevumu pārskats. 1845. gads.** Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 812. lieta.

5. Par latviešiem un viņu kultūru.

Biedrības statūtu pielikuma 2. paragrāfā lasāms, ka organizācijas uzdevums ir “pētīt un apzināt vietējo tautu — latviešu un igauņu — kultūru: valodu, folkloru, reliģiju, viņu vēsturi un senatni. Šim nolūkam jāapzina un jākrāj gan seni pieminekļi, gan manuskripti, piezīmes utt.” Tā kā biedrības dibināšana praktiski sakrita ar dzimtbūšanas atcelšanu Kurzemē, tad pastāvēšanas sākumā tā visai dedzīgi nodarbojās ar vietējo iedzīvotāju izglītošanas lietām un prognozēm par latviešu nākotni; biedrībā tika iztirzāti arī praktiskas dabas jautājumi, piemēram, par graudu kalšu un zemnieku mājokļu uzlabošanu. 1819. gadā iesākās aktīva diskusija par jautājumu — vai latvieši un igauņi kā tauta būtu jā saglabā un jā rūpējas par to kultūras saglabāšanu un veicināšanu, vai arī viņi būtu jāpārvāco. Viedokļi bijā visdažādākie. Salgales mācītājs Ādams Konradi (Conradi) domāja, ka, pieaugot latviešu dzīves līmenim, viņi arvien vairāk ieies vāciešu vidē, valoda pamazām pazudīs un latvieši pārvācosies. Profesors Karls Vilhelms Krūze uzskatīja par nepieciešamu pēc dzimtbūšanas atcelšanas īpaši domāt par latviešu izglītošanu un pievērst lielu uzmanību latviešu valodas attīstībai, taču izteica arī bažas par latviešu valodas izzušanu. Doktors Ernsts Trautfeters (Trautvetter) izvirzīja divas galvenās tēzes: 1) katrai tautai ir jā saglabā sava valoda, kas viņai no dabas un Dieva dota; 2) vienā un tajā pašā zemē vienlaicīgi nevar būt divas valdošās valodas, — tā tad latviešus gan vajag izglītēt, bet vācu valodai jāpiešķir galvenā nozīme sabiedrībā. Pilnīgi atšķirīgu viedokli pauda Lestenes mācītājs Kārlis Frīdrihs Vatsons — katrai tautai ir jāizglītojas tikai savā dzimtajā, no Dieva dotajā valodā. Viņš vairākkārt uzsvēra latviešu valodas bagātību un to, ka Kurzemē latviešu valodā runā vairums iedzīvotāju, bet vācu — tikai katrs sestais. Līdzīgs viedoklis bija arī Georgam Benediktam fon Engelhardam (Engelhard), Apriķu mācītājam Karlam Elferfeldam (Elverfeld) un tieslietu zinātņu doktoram fon Brinkenam (Brincken). Biedrības arhīvā ir saglabājies Kristiana Launica (Launitz) apcerējums par priekšlikumiem Kurzemes skolu sistēmas, īpaši latviešu skolu, uzlabošanai (1819), J. F. fon Rekes darbs par Neredzīgo Indriķi (1819), G. M. fon Paukera pētījums par kuršiem (1844) u.c. manuskripti.

1. Lestenes mācītāja Kārļa Frīdriha Vatsona izstrādātie priekšlikumi – plāns, kādā veidā Kurzemes literatūras un mākslas biedrība varētu sekmēt latviešu tautas kultūras attīstību, apspriesti 1817. gada 8. augusta biedrības sēdē.

Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 1. apr., 8. l., 12.–19. lp.

Par vienu no galvenajiem uzdevumiem autors uzskata latviešu tautas izglītības līmeņa celšanu, jo vēl arvien 2/3 no vietējiem iedzīvotājiem neprot lasīt; rakstīt prot tikai retais, bet rēķināt – tikai 1 no 500 latviešiem. Latviešu ģimenēs ir ļoti maz grāmatu, lasīt viņi mācās tikai no dziesmu grāmatām un bībeles. Tādēļ biedrībai būtu jā rūpējas par attiecīgu mācību grāmatu, kalendāru un avīžu iespiešanu un izplatīšanu latviešu ģimenēs, kā arī jārealizē visas iespējamās iniciatīvas tautskolu dibināšanā, kurās varētu apgūt ne tikai elementārzināšanas, bet arī ģeogrāfiju, dabaszinātnes u.c.

2. Lielzaves, vēlākā Seces mācītāja Gotharda Vilhelma Vāgnera (Wagner) dzejojums “Tā Patiesība tās Augšāmcelšanas tā Pestītāja JESUS KRISTUS iekš vienas Parunāšanas starp Jesu un Viņa Mācekļiem priekšlikta.” 1756. gads.
Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 991. lieta.

*Sacerējumu Kurzemes literatūras un mākslas biedrībai dāvinājis autora mazdēls,
Neretas mācītājs Frīdrihs Vilhelms Vāgners.*

3. Gotharda Frīdriha Stendera 1756. gadā sarakstītā „Neue Lettische Grammatick” (Jaunā latviešu gramatika). Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 1005. lieta.

Grāmatu Kurzemes provinces muzejam dāvinājis V. Īversens.

4. Dr. Ulrich Ernst Zimmermann. „Versuch einer Geschichte der lettischen Literatur”. Mitau, 1812. (Dr. Ulrihs Ernsts Cimmermans. Ieskats latviešu literatūras vēsturē, Jelgava, 1812. gads.) Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 957. lieta.

Autors iepazīstina ar latviešu valodas un kultūras situāciju iepriekšējos gadsimtos, cenšas analizēt latviešu vārdu izcelsmi, norādot uz līdzībām citās valodās, kā arī uzskaita latviski sarakstītos un tulkotos darbus — baznīcas dziesmas un lūgšanas.

5. A. Bīlenšteina 1862. gada 21. novembra Kurzemes literatūras un mākslas biedrības sēdē nolasītais referāts “Über die Mittel, die Wirksamkeit der lett. liter. Gesellschaft zu heben”. (Par Latviešu literārās biedrības darba sekmēšanas iespējām). Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 945. lieta.

Latviešu literārā biedrība nodibinājās Jelgavā 1824. gadā, tās dibināšanas iniciatori bija latviešu draudžu mācītāji, aktīvs organizācijas atbalstītājs un arī vadītājs bija Augusts Bīlenšteins.

6. Redaktora Šulca (Schulz) paziņojums par Jelgavas “Latviešu Avīzes” iznākšanu 1853. gadā un abonēšanas maksu – viens sudraba rublis gadā. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 1259. l., 1. lp.

1817. gada 2. novembrī Kurzemes literatūras un mākslas biedrība iesniedza lūgumu Vidzemes, Kurzemes un Igaunijas ģenerālgubernatoram marķīzam Pauluči “atļaut izdot Baltijas provincēs latviešu un igauņu avīzi”. Visai drīz, jau 15. aprīlī, saņēma pozitīvu atbildi, un tā lika pamatu pirmajai latviešu avīzei. Organizatoriskos un sagatavošanas darbus veica Lestenes mācītājs Karls Frīdrihs Vatsons. Viņš bija arī pirmais avīzes redaktors. Pirmais numurs iznāca 1822. gada 5. janvārī, to iespieda Stefenhāgena tipogrāfijā. Redaktori: 1822.–1826. gads – K. F. Vatsons; 1826.–1831. gads – K. Kēlers; 1831.–1835. gads – J. Rihters (Richter); 1835.–1849. gads – V. Pantēnijs (Pantenius); 1849.–1865. gads – R. Šulcs; 1866. gads – T. Kupfers (Kupfer); 1867.–1869. gads – G. Fīrhufs (Vierhuff); 1870.–1879. gads – J. Zakranovičs (Sakranowicz); 1879.–1884. gads – J. Veide (Weide); 1884.–1887. gads – V. Peitans; 1887.–1889. gads – T. Neanders (Neander); 1897.–1908. gads – J. Veismanis; 1909.–1915. gads – N. Puriņš.

7. E. A. Pfiņgstena darbs “Über Feste der alten Letten”. Mitau, 1843. (Par seno latviešu svētkiem. Jelgava, 1843.) Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 179. l., 2.–19. lp.

8. Krūzes, Trautfetera, Vatsona u.c. raksti un referāti Baltijas tautu etnogrāfijā. *Atvērumā 23. lp.:* Sakas mācītāja Dr. Karla Elferfelda Kurzemes literatūras un mākslas biedrības 1819. gada sēdē nolasītais referāts “Für Erhaltung

lettischer Sprache in Kurland”. (Par latviešu valodas saglabāšanu Kurzemē). Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 561. lieta.

Autors pievērsis uzmanību jau samērā nozīmīgajai latviešu literatūrai un folklorai, kas “nekādā ziņā neliecina par garīgu iznīkšanu. Tādēļ latvietis turpinās dzīvot kā “īsts latvietis” un viņš nepārvācosies”.

6. Muižu vēsture.

Kurzemes muižu oriģināldokumenti un dokumentu kopijas biedrības arhīvā galvenokārt nonāca kā privātpersonu dāvinājumi. Vēl šodien saglabājušies kādreiz tik ievērojamās fon Butlaru (Buttlar) dzimtas dāvinājumi, fon Keizerlingu (Keyserling), fon Šilingu (Schilling), fon Štrombergu (Stromberg), fon Mirbahu (Mirbach), fon Hānu (Hahn) u.c. dzimtu dokumenti. Kā vecākais oriģināldokuments par muižu vēsturi atzīmējams 1434. gada līgums starp Kurzemes bīskapu Johanu un Rīgas domkapitulu par Dundagas pils un tuvējo ciemu pārdošanu Rīgas domkapitulam. Par Neretas pagasta Pilskalnes muižu saglabājušies dokumenti no 1580. gada, bet no 17. gs. beigām līdz mūsu dienām nonākuši vairāki Ārlavas muižas akti. Ievērojami vairāk muižu dokumentu saglabāties no 18. un 19. gs. Bez tam šeit atrodams ievērojams skaits 19. gs. vidū un otrajā pusē izgatavoto seno dokumentu kopiju. Informatīvi bagāta ir V. Dortēzena (Dorthesen) kolekcija „Ziņas par muižām un to īpašniekiem, īpaši Kurzemes guberņā.” Faktus par Kurzemes bruņniecību un to īpašumiem sniedz arhīvā esošie manuskripti: Ēvalda fon Klopmaņa (Klopmann) 1780. gadā sarakstītais pētījums „Histoire de Courlande et de Semigalle”, Vilhelma Frīdriha fon Brinkena (Brincken) darbs “Notata zur Lieffländischen und Kurländischen Historie aus glaubwürdigen Manuscriptis zusammengetragen” u.c.

1. **Līgums starp Kurzemes bīskapu Johanu un Rīgas domkapitulu par Dundagas pils un tās novada pārdošanu. 1434. gads.** Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 1295. lieta.

2. **1545. gadā noslēgtā vienošanās, kurā Klauss Taube (*Taube*) atsakās no savas mantojuma daļas par labu Reinholdam Brakelam (*Brakel*).** Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 1352. lieta.

3. **1590. gadā sastādītais pirkšanas–pārdošanas līgums, ar kuru Jakobs fon Šverins (*Schwerin*) pārdod savas muižas Hansam Kalkšteinam (*Kalkstein*).** Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 1371. lieta.

4. **Cenas un Sarkaņmuižas ieņēmumu un izdevumu pārskats 1697.–1717. gads.** Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 2. apr., 81. lieta.

7. Ģeogrāfija, matemātika, medicīna u.c. zinātnes nozares.

Kurzemes literatūras un mākslas biedrības arhīvā kā dāvinājumi nonāca vairāki interesanti ceļojumu apraksti, piem., Ventspils mācītāja Ādolfa Grota (Grott) ceļojuma apraksts pa Kurzemi (1718–1725), ko arhīvam uzdāvināja viņa dēls, E. Eihvalda (Eichwald) 1829. gada apraksts par ceļojumu cauri Lietuvai līdz pat Melnajai jūrai u.c. Interesanti sava laika liecinieki bija meteoroloģisko novērojumu apraksti. Te varam minēt Puzes mācītāja Heinriha Kavaļa (Kawall) piezīmes — meteoroloģiskos novērojumus no 1836. līdz 1879. gadam, Johana Hermaņa Cigras (Zigra) rakstu par negaisa postījumiem Kurzemes guberņā 1839. gada vasarā u.c. Ir saglabājušās arī vairākas 18. gs. medicīnas rokasgrāmatas, 18. gs. recepšu grāmatas u. tml. Taču ievērojami lielāka nozīme zinātnes vēsturē ir daudzajiem pētījumiem, no kuriem lielākā daļa ir publicēti biedrības izdevumos. Par matemātiku un astronomiju daudz rakstījis profesors Georgs Magnuss fon Paukers, par ķīmijas problēmām — Teodors fon Grothuss, zooloģija bija profesora Eihvalda specialitāte, bet doktors Kārlis Blūms pētīja Baltijas floru.

1. Aizputes apriņķa mērnika Krāmera (Kramer), Aleksandra grāfa Lambsdorfa (Lambsdorff), Antonija Zērvalda (Sehrwald), Ferdinanda Tornei (Torney) pētījumi un pierādījumi matemātikā un ģeometrijā. 19. gs. 1. puse. Atvērumā, 89. lp.: Ferdinanda Tornei darbs: „Četri jauni analītiski-ģeometriski Pitagora teorēmas pierādījumi.” Iesniegts Kurzemes literatūras un mākslas biedrībai 1845. gada 26. februārī. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 572. lieta.

2. „Medicīnas rokasgrāmata”, nedatēta. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1138. lieta.

3. H. U. L. fon Rosa (Roos) pētījums “Mineralische Merkwürdigkeiten in Russland” (Nozīmīgākie minerālu atradumi Krievijā). Rakstīts Pēterburgā, 1840. gadā, iesniegts Kurzemes literatūras un mākslas biedrībā 1840. gada 7. maijā. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 582. lieta.

4. E. Eihvalda piezīmes par 1829. gada ceļojumu caur Lietuvu, Volīniju, Podoliju līdz Melnajai jūrai. “Merkungen auf einer naturhistorischen Reise durch Litthauen, Volhynien, Podolien bis an das schwarze Meer im J. 1829.” Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 579. lieta.

5. Getingenes Vācu biedrības biedra Gotharda Frīdriha Stendera (Stender) Dānijas–Norvēģijas karaļa uzdevumā sacerētā jaunā globusa apraksta manuskripts. Iespiests Rīgā, Johana Frīdriha Hartknoha (Hartknoch) tipogrāfijā, 1766. gadā. “Beschreibung der neuen Erdkugel, welche auf allerhöchsten Befehl Sr. Königl. Majestät von Dänemark=Norwegen zu Kopenhagen verfertigt worden von Gotthard Friedrich Stender, der Königl. deutschen Gesellschaft zu Göttingen ordentlichen Mitgliede.” Rīga, bei Johann Friedrich Hartknoch, 1766. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 588. lieta.

Šo manuskriptu biedrībai 1860. gadā dāvinājis Sunākstes un Sēlpils draudzes mācītājs, autora mazdēls Johans Kristians Stenders.

6. „**Receptes un apcerējumi alkīmijā**”. 18. gs. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 577. lieta.

7. „**Zāļu recepšu grāmata**”. Nedatēta. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1152. lieta.

8. Māksla un literatūra.

Kaut arī biedrības biedru pamatintereses galvenokārt skāra vēstures, ģeogrāfijas un dabaszinātņu nozares, novārtā nebija atstāta arī literatūra un māksla. Biedrības arhīvā glabājās samērā daudz oriģinālsacerējumu un atdzejojumu manuskriptu. Viens no vecākajiem ir 17. gs. nezināma autora dzejolis par prinča Aleksandra varonīgajām kara gaitām; no 18. gs. saglabājušies, piem., F. G. fon Bodena (Boden) “Lehrgedichte” (1771), J. F. Fričes (Fritsche) “Zufällige poetische Penseen über die Gedanken des Herrn de la Serre von der Ewigkeit” (1736), F. L. grāfa Štolberga (Stolberg) 1785. gadā sarakstītais veltījuma dzejolis grāfam Dītriham fon Keizerlingam, G. F. Stendera “Lettisches Lexicon” (1758), G. V. Vāģnera “Lettische Gedichte” (1756), kā arī vairāki nezināmu autoru dzejoļu krājumi – burtnīcas. 19. gadsimtu bagātīgi pārstāv Ulriha fon Šlipenbaha dzejoļu un rakstu manuskripti, V. G. Krīģera (Krüger) dzejoļu un noveļu tulkojumi, F. fon Rūtenberga (Rutenberg) dzejoļi, F. Bormaņa (Bormann) raksti un lekcijas; saglabāties Jesena apsveikuma dzejolis Tartu universitātes jubilejā (1852), Lauras fon der Ropas “Zwölf Gebete für unsere Letten” (1838) u.c.

1. **Jūliusa Dēringa sastādītais mākslinieku leksikons. II. sējums – „Ostbaltisches Künstler-Lexikon” von Julius Döring bearbeitet. H bis Ro.** Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1016. lieta.

Dēringa sastādītajam Baltijas provinču mākslinieku leksikonam pavisam ir trīs daļas, katra atsevišķā burtnīcā. Bez tam ir saglabājušās četras burtnīcas ar dažādiem materiāliem, kas izmantoti leksikona sastādīšanā.

2. **Dr. Heinriha Kristofa Lībava (Liebau) darbs par seno grieķu literatūru – „Abriß der alten Literatur der Griechen” von Dr. Heinr. Christoph Liebau. Leipzig, 1811.** Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 950. lieta.

3. **Dundagas mācītāja Jakoba Frīdriha Bankava dzejojums par Dundagu, veltījums Dundagas muižas īpašniekam Johanam Ulriham fon der Ostenam, sauktam Sakens – „Dondangen, ein historisches Gedicht von Jacob Friedrich Bankau, Prediger zu Dondangen. 1721. – Gewidmet dem Hochwohlgebornen Herrn Johann Ulrich von der Osten, genannt Sacken, Kaiserlich Hochmeritirten Obrist-Lieutenant, Erbherr dero saemtlichen Güter Dondangen, Kalken, Ahsen, Walpönen, Münchenhoff und Domesnees, wie auch Groß- und Alt-Bahten, Gabel und Gulben, Starosten auf Pilten.”** Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1009. lieta.

4. **Minetes Mēdemas dzejoļu albums, sākts rakstīt 1804. gada jūnijā – dažādu vācu dzejnieku darbu noraksti – „Blumenlese, angefangen im Junius 1804” von Minette Medem.** Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 953. lieta.*

5. **Bauskas mācītāja V. G. Krīgera poētiskie sacerējumi – „Poetische Erzeugnisse von W. G. Krüger, Pastor zu Bauske”.** Dokuments atrodas *LVVA, 5759. f., 2. apr., 947. lieta.*

Saturs: Übersetzungen der Aenneide. 1827–1829. Winterscenen. Nowelle. 1829. Kleine Aufsätze. 1830–1833.

III

Gleznas, gravīras un reprodukcijas

1. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības diplomu, goda biedru diplomu, apsveikumu, piemiņas plakāti.

1. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības izsniegtais goda biedra diploms zinātņu doktoram Jakobam Grimmam, Getingenes universitātes filozofijas profesoram. 1836. gada 15. jūnijā. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 1. apr., 23. l., 4. lp.

2. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības izsniegtais goda biedra diploms zinātņu doktoram K. F. H. Marksam (*Marx*), Getingenes universitātes medicīnas profesoram. 1836. gada 15. jūnijā. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 1. apr., 23. l., 3. lp.

3. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības izsniegtais goda biedra diploms zinātņu doktoram Jeremijam Dāvidam Roisam (*Reuss*), Lielbritānijas karalistes galma padomniekam, vēstures profesoram Getingenē. 1836. gada 15. jūnijā. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 1. apr., 23. l., 5. lp.

4. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības izsniegtais goda biedra diploms zinātņu doktoram Karlam Otfrīdam Milleram (*Müller*), Lielbritānijas karalistes galma padomniekam, Getingenes universitātes oratora mākslas profesoram. 1836. gada 15. jūnijā. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 1. apr., 23. l., 6. lp.

5. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības izsniegtais goda biedra diploms Ķeizarkās Krievijas kolēģijas padomniekam baronam Apolonijam fon Malticam (*Maltitz*), Krievijas pilnvarotajam Brazīlijas galmā, vairāku ordeņu kavalierim. 1835. gada 10. jūnijā. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 1. apr., 23. l., 9. lp.

6. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības izsniegtais goda biedra diploms Viņa Ekselencei, īstenajam valsts padomniekam, ģenerālkonsulam Ženēvā un Sardīnijas karalistē, Krievijas numismātikas speciālistam Kārlim fon Heidekenam Jegora d. (*Heidecken*), 1835. gada 10. jūnijā. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 1. apr., 23. l., 10. lp.

7. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības izsniegtais goda biedra diploms Viņa Ekselencei ģenerālleitnantam, Viņa Ķeizarkās Majestātes ģenerāladjutantam, kājnieku korpusa komandierim, militārajam speciālistam Aleksandram Vilhelmam Lorenkam fon Neidhardam (*Neidhardt*). 1835. gada 10. jūnijā. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 1. apr., 23. l., 11. lp.

8. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības izsniegtais goda biedra diploms Viņa Gaišībai, firstam Andreasam fon Obolenskim Pētera d. (*Obolensky*), slepenpadomniekam, Maskavas universitātes kuratoram, Maskavas Ķeizarkās dabas pētnieku biedrības prezidentam, Sv. Annas ordeņa kavalierim. 1820. gada 15. jūnijā. Dokuments atrodas *LVVA*, 5759. f., 1. apr., 23. l., 3. lp.

9. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības īstenā biedra diploms. 1835. gada 10. jūnijā izsniegts zinātņu doktoram, kolēģijas asesoram un Jelgavas ģimnāzijas virsskolotājam Nikolajam fon Čašņikovam (Tschaschnikow). Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1287. l., 2. lp.

10. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības īstenā biedra diploms. 1817. gada 7. aprīlī izsniegts Dobeles pilskungam Pēterim fon Mēdemam (Medem). Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1287. l., 4. lp.

11. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības īstenā biedra diploms. 1895. gada 1. februārī izsniegts Valdgales muižas īpašniekam, baronam Augustam fon Firksam (Fircks). Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1287. l., 1. lp.

12. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības un Kurzemes provinces muzeja apsveikums zinātņu doktoram Kārlim Blūmam viņa 50 gadu jubilejā. 1886. gada 13. maijā. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 1. apr., 23. l., 7. lp.

13. Latviešu literārās biedrības apsveikums Kurzemes literatūras un mākslas biedrībai tās 75 gadu jubilejā. 1890. gada 23. novembrī. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1251. lieta.

14. Doktora Johana Frīdriha fon Rekes goda pilsoņa diploms. Izniedzis Jelgavas maģistrāts 1844. gada 20. jūlijā. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 317. lieta.

15. Jelgavas ebreju draudzes lūgšana Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedra, ārsta, medicīnas doktora Johana Nikolausa Heinriha Lihtenšteina (Lichtenstein) apbedīšanas ceremonijā, 1848. gada 13. augustā. Teksta autors rabīns E. E. Jakobsons. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1210. lieta.

2. Biedrības un muzeja telpas.

Pašos pirmsākumos Kurzemes literatūras un mākslas biedrība apspriežu un sēžu organizēšanai izmantoja Jelgavas ģimnāzijas konferenču zāli un lielākās auditorijas. 1818. gadā noslēdza īres līgumu ar Jelgavas grāmatiespiedēju Johanu Martinu Stefenhāgenu par biedrības tiesībām izmantot viņa nama, agrākās hercoga grāmatu spiestuves, divas telpas. 1820. gadā, veicot nelielu nama pārbūvi, biedrība varēja šeit iekārtot arī konferenču zāli, dabas vēstures kabinetu, provinces muzeja bibliotēku, literatūras un poēzijas muzeja lasītavu, kā arī literatūras un mākslas biedrības bibliotēku, kurā galvenokārt glabājās biedrības arhīva kolekcijas. 1846. gada 17. septembrī parakstīja jaunu līgumu ar J. M. Stefenhāgenu, kurā viņš apsolīja uzbūvēt mājai otro stāvu un nodot to biedrības lietošanā. Šeit organizācijai mājvieta bija vairāk nekā 50 gadu, bet gadsimta beigās atkal arvien vairāk bija jūtams telpu trūkums, kas radīja apņemšanos muzeja un

biedrības vajadzībām būvēt jaunu ēku. 1894. gadā biedrības sēdē izvēlējās pilsētas centrā esošo gruntsgabalu, uz kura atradās vecā teātra ēka, kas sliktā tehniskā stāvokļa dēļ vairs netika izmantota; izsolē gruntsgabalu ar ēkām bija nopirkusi Kurzemes kredītbiedrība. Nepieciešamo zemes platību kredītbiedrība vēlīgi uzdāvināja un pēc neilgām pārdomām uzdāvināja arī nojaukšanai paredzēto veco teātra ēku. Jaunās būves projektēšanu uzticēja arhitektam un mākslas vēsturniekam Vilhelmam Neimanim (Neumann), bet projekta realizēšanu — R. Hoizermana (Häusermann) firmai Rīgā. 1898. gada 18. aprīlī notika pēdējā akmens iemūrēšana jaunajā ēkā; vestibila priekšelpas sienā iemūrēja uz pergamenta rakstītu dokumentu par būves vēsturi ar visu biedrības valdes locekļu parakstiem.

1. Jelgavas klasiskās ģimnāzijas ēka 19. gs. beigās. Kopija no M. Buša (Busch) litogrāfijas. JVMM Nr. 28166.

2. Stefenhāgena tipogrāfijas ēka Jelgavā, Zaļās un Kannlējēju ielas stūrī. 20. gs. sākums. Ēkas otrajā stāvā no 1817. līdz 1898. gadam darbojās Kurzemes literatūras un mākslas biedrība un Kurzemes provinces muzejs. JVMM, Nr. 6962/2.

3. Vecā teātra ēka Jelgavā. 1859. gada akvareļa reprodukcija. Ēkas vietā 1898. gadā uzcēla jauno Jelgavas provinces muzeja un Kurzemes literatūras un mākslas biedrības māju. Attēls no: Karl Otto Schlau. *Mitau im 19. Jahrhundert. Wedemark–Elze, 1995, Nr. 82.*

4. Pēc arhitekta un mākslas vēsturnieka Vilhelma Neimaņa projekta 1898. gadā uzceltā Kurzemes provinces muzeja un Kurzemes literatūras un mākslas biedrības ēka. Attēls no: *Sitzungsberichte der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst und Jahresbericht des Kurländischen Provinzialmuseums aus dem Jahre 1898. Mitau, 1899.*

5. Kurzemes provinces muzeja zāle pirms 1940. gada. Foto. JVMM. Deponējums no Jelgavas pašvaldības projektēšanas uzņēmuma “Eclipse”.

3. Biedrības biedru portreti.

1. Nikolausa Heinriha fon Bidera (Bidder) portrets. D. Šāberta (Schabert) litogrāfija. RVKM, Nr. 31909.

Nikolauss Heinrihs Biders (1783.4.IV Viesātu muižā–1833.6. VIII Bād-Švalbahā) – ārsts, Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedrs no 1817. gada.

1803–1804 medicīnas studijas Berlīnē, Jēnā, Virzburgā un 1806–1807 Getingenē, pēc tam Bambergā un Parīzē. 1809. gadā kļuvis medicīnas doktors Kēnigsbergā un 1810. gadā sācis strādāt par ārstu Jelgavā. 1810–1826 ārsts Baldones kūrortā. 1817–1819 Jelgavas apriņķa ārsta vietnieks. 1825. gadā kļuvis par inspektoru Kurzemes medicīnas pārvaldē un 1832. gadā iecelts par kolēģijas padomnieku.

N. H. Bideram ir lieli nopelni baku potēšanas organizēšanā Kurzēmē un holēras epidēmijas apkarošanā 1831. gadā.

2. Augusta Bilenšteina portrets. Attēls no „Rigascher Almanach”. Rīga, 1904.

Augusts Bilenšteins (1826.20.II Jelgavā–1907.23.II. Jelgavā) — garīdznieks, valodnieks, arheologs un etnogrāfs, Kurzemes literatūras un mākslas biedrības goda biedrs no 1877. gada.

1846–1850 studēja teoloģiju Tērbatā. 1851. gadā sāka strādāt Lielaucē par palīgmācītāju, no 1867. līdz 1906. gadam — mācītājs Dobelē.

No Bilenšteina darbiem latviešu valodniecības jomā vispirms jāmin “Lettische Sprache” (2 sēj., 1863–1864); etnogrāfijas jomā: “Die Holzbauten und Holzgeräte der Letten” (2 sēj., 1907–1918). Arheoloģijā Bilenšteins pazīstams kā latviešu pilskalnu pētnieks.

1864–1895 bijis Latviešu literārās biedrības prezidents, 1895–1907 — goda prezidents; no 1890. gada Pēterburgas Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis.

3. Johana Kristofa Broces portrets. Gleznojis K.V. Zēligers (Seeliger). Audekls, eļļa. RVKM, Nr. 56323.

Johans Kristofs Broce (1742.1./12.IX Gerlicā–1823.4.VIII Rīgā) — pedagogs, vēsturnieks, kolekcionārs, Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedrs no 1817. gada.

1764–1767 studējis teoloģiju un filozofiju Leipcigā un 1767. gadā Vitenbergā. 1768. gadā ieradās Rīgā un sāka strādāt par mājskolotāju Rīgas rātskunga Fegezaka (Vegesack) ģimenē. 1769–1783 subrektors, 1783–1804 konrektors, bet 1801–1804 rektora vietas izpildītājs Rīgas Ķeizariskajā licejā. No 1804. līdz 1815. gadam strādāja par virsskolotāju Guberņas ģimnāzijā Rīgā.

Savu mūžu J. K. Broce veltījis Baltijas vēstures pētīšanai, vēsturisko un etnogrāfisko materiālu vākšanai. J. K. Broces ievērojamākais darbs „Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente, Prospective, Münzen, Wappen etc.” ietver 2400 lapas ar 5000 dažādu vēstures pieminekļu zīmējumiem un aprakstiem.

4. Frīdriha Georga fon Bunes portrets. Gleznojis J. Zīgmunds (Siegmund), 1802. Audekls, eļļa. RVKM, Nr. 56325.

Frīdrihs Georgs fon Bunge (1802.1.III Kijevā–1897.28.III Vīsbādenē) — ievērojamākais 19. gs. jurists, Baltijas tiesību zinātnes nodibinātājs, vēsturnieks, Kurzemes literatūras un mākslas biedrības goda biedrs no 1859. gada.

Mācījies ģimnāzijā Tērbatā, 1818–1822 turpat arī studējis tieslietas. 1822. gadā iecelts Tērbatas universitātē par krievu valodas pasniedzēju un tulku, no 1823. gada — privātdocents Baltijas tiesībās. 1825. gadā ievēlēts par Tērbatas maģistrāta locekli. 1826. gadā F. G. Bunge ieguva tiesību zinātņu doktora grādu Heidelbergas universitātē un no 1831. līdz 1842. gadam bija profesors Tērbatas universitātē. Pēc tam 13 gadu dzīvoja un strādāja Rēvelē — bija pilsētas sindikis, birģermeistars, pilsētas konsistorijas priekšnieks; daudz laika veltīja zinātniskajam darbam. 1856. gadā F. G. Bungi pieņēma darbā Krievijas cara kancelejā un uzdeva viņam sastādīt Baltijas civillikumu kopojuma projektu; tas tika apstiprināts 1864. gadā. 1865. gadā F. G. Bunge atstāja valsts dienestu, aizbrauca no Krievijas un apmetās uz dzīvi Vācijā. Te viņš turpināja darbu Baltijas tiesību vēsturē. Līdzās daudzajiem pētījumiem šajā jomā nozīmīgas ir Baltijas vēstures avotu publikācijas: „Esth- und Lievländische Brieflade” (1856–1857), „Liv-, esth- und curländisches Urkundenbuch nebst Regesten”, I–VI (1852–1869), „Liv-, esth- und curländische Urkundenregesten bis 1300” (1881).

5. Karla Gotlība Heinriha Frīdriha Bursija portrets. Gleznojis J. Dēriņgs, 1866. Audekls, eļļa. RVKM, NR. 56313.

Karls Gotlībs Heinrihs Frīdrihs Bursijs (1791.26.XI Blīdenē–1870.25.IX Jelgavā) – ārsts, Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedrs no 1817. gada, goda biedrs no 1865. gada, 1856–1861 Kurzemes provinces muzeja direktors.

1811–1813 medicīnas studijas Berlīnē, 1813–1815 – Tērbatā. 1816. gadā medicīnas doktors Berlīnē, Baireitā un Vīnē. Šajā pašā gadā sācis strādāt par ārstu Kurzemē; no 1826. gada – ārsts Jelgavā un reizē arī Baldones kūrortā. Bijis Kurzemes medicīnas pārvaldes inspektors, īstenais valsts padomnieks.

6. Roberts Detlofs. Attēls no: Wilhelm Schlau. *Die Kurländische Gesellschaft für Literatur un Kunst und das Kurländische Provinzialmuseum zu Mitau.* Baltische Hefte. 14. Band. Hannover-Döhren, 1968.

7. Jūliusa Dēringa portrets. Attēls no: Wilhelm Schlau. *Die Kurländische Gesellschaft für Literatur un Kunst und das Kurländische Provinzialmuseum zu Mitau.* Baltische Hefte. 14. Band. Hannover-Döhren, 1968.

8. Kristians Johans Dītrihs (Teodors) fon Grothuss. Attēls no: Schabert E. D. *Kurländischer Bildersaal.* Mitau, 1826.

Kristians Johans Dītrihs (Teodors) fon Grothuss (1785.20.I Leipcigā–1822.14.III Geduču muižā Lietuvā) – ķīmiķis un fiziķis, aktīvs Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedrs no 1817. gada.

1803. gadā T. Grothuss uzsāka studijas Leipcigā, pēc tam studēja Parīzē, Neapolē un Romā. 1808. gadā atgriezās savā muižā Lietuvā un turpināja zinātniskos pētījumus. No visiem dabaszinātniekiem, kas darbojušies Kurzemes literatūras un mākslas biedrībā, Teodors Grothuss neapšaubāmi ir pats izcilākais, kas saglabājis paliekošu vietu pasaules zinātnē kā pirmā elektrolīzes izskaidrojuma autors un fotoķīmijas pamatlicējs; jau 1818. gadā viņš iesniedza biedrībai darbu „Par gaismas ķīmisko iedarbību un elektrību”, darbojās biedrības komisijā, kas deva savus slēdzienus par dažādiem derīgiem izgudrojumiem.

9. Johana Karla Eduarda fon Eihvalda portrets. Litogrāfija. RVKM, Nr. 31702.

Johans Karls Eduards fon Eihvalds (1795.15.VII Jelgavā–1876.4.XI Sanktpēterburgā) – dabaszinātnieks un ārsts, Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedrs kopš 1821. gada.

Mācībām 1811–1814 Jelgavas ģimnāzijā sekoja dabaszinātņu un medicīnas studijas 1814–1817 Berlīnē. 1819. gadā kļuva par medicīnas doktoru Viļņā un sāka strādāt kā praktizējošs ārsts Kurzemē. 1821–1823 zooloģijas privātdocents Tērbatā, tad līdz 1826. gadam – zooloģijas profesors. No 1838. līdz 1851. gadam strādāja par zooloģijas un salīdzinošās anatomijas profesoru Sanktpēterburgas Medicīnas akadēmijā un 1869. gadā tika iecelts par slepenpadomnieku. Bijis Pēterburgas Zinātņu akadēmijas korespondētājloceklis, dažādu zinātnisko biedrību biedrs.

10. Vilhelma Grimma un Kurzemes literatūras un mākslas biedrības goda biedra Jakoba Grimma dubultportrets. Litogrāfija. RVKM, Nr. 32236.

Jakobs Grimms (1785–1863) – ģermāņu filologs, Kurzemes literatūras un mākslas biedrības goda biedrs no 1836. gada.

1802. gadā studēja tieslietas Mārburgā, 1808. gadā kļuva par bibliotekāru Kaselē, studēja senvācu dzeju un valodu un kopā ar brāli Vilhelmu divos sējumos izdeva pasakas „Kinder- und Hausmärchen” (1812–1814), pēc tam vēl citus pasaku, teiku un mītu krājumus. 1830. gadā brāļi Jakobs un Vilhelms Grimmi tika iecelti par profesoriem

Getingenes universitātē. Laikā no 1819. līdz 1837. gadam izdeva vācu valodas gramatiku četros sējumos, 1848. gadā — „Geschichte der deutschen Sprache” u.c. darbus valodniecības jomā.

11. Johans Augusts Teodors Kalmeijers Attēls no: Klopmann Fr. *Chronik der Majoratsgüter Postenden und Lubb-Essern*. Mitau, 1865.

Johans Augusts Teodors Kalmeijers (1809.19.VIII Landzes mācītājmuižā–1859. 27.IV Landzes mācītājmuižā) — garīdznieks un vēsturnieks, Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedrs no 1839. gada.

Dzimis Landzes mācītāja ģimenē, 1828–1832 studējis teoloģiju Tērbatā un Pēterburgā. 1837–1855 palīgmācītājs, bet no 1855. gada mācītājs Landzē. 1840. gadā kļuvis par Rīgas vēstures un senatnes pēitāju biedrības biedru, 1843. gadā — par Kopenhāgenas Karaliskās ziemeļu senatnes pēitnieku biedrības biedru. No 1845. gada bijis Igaunijas literārās biedrības Rēvelē korespondētājloceklis.

Pētījis Kurzemes baznīcu un draudžu vēsturi; nozīmīgākais darbs „Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands” (1890), rakstījis arī par latviešu tautasdziesmām: „Über das lettische Volkslied”. „Inland”, 1846).

12. Barona Frīdriha Zigismunda fon Klopmana portrets. Attēls no: *Arbeiten der kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst*. Neunter Heft. Mitau, 1851.

Frīdrihs Zigismunds fon Klopmans (1787.7.V Susējas muižā–1856.20.I Jelgavā) — augsta ranga valsts ierēdnis, vēsturnieks un ģeologs, Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedrs no 1820. gada, Kurzemes provinces muzeja direktors 1846–1856.

1802–1805 studējis tieslietas Jelgavas ģimnāzijā un 1805–1808 Getingenē. Pēc atgriešanās Kurzemē 1811. gadā sācis strādāt Bauskas pilstiesā, 1816. gadā — Jelgavas virspilskunga tiesā. 1820. gadā iecelts par Dobeles pilskungu, vēlāk par virspilskungu, un bijis šajā amatā līdz 1834. gadam. 1834–1840 bijis landmaršals, 1840–1842 virsburggrāfs, bet no 1842. gada Kurzemes galma virstiesas landhofmeisters un Kurzemes konsistorijas prezidents.

1833. gadā F. Z. Klopmans piedalījies Rīgas vēstures un senatnes pēitāju biedrības dibināšanā un no 1842. gada bijis arī viens no šīs biedrības direktoriem.

Kā nozīmīgākais Klopmana darbs jāmin „Kurländische Güterchroniken”, kura pirmā daļa tika izdota 1856., bet otrā — 1894. gadā; daudzi viņa raksti publicēti Kurzemes literatūras un mākslas biedrības izdevumos.

13. Johana Nikolausa Heinriha Lihtenšteina portrets. D. Šāberta (Schabert) litogrāfija pēc J. Dēringa gleznas. RVKM, Nr. 31922.

Johans Nikolauss Heinrihs Lihtenšteins (1787.4.III Hamburgā–1848.10./22.VIII Jelgavā) — ārsts un dabaszinātnieks.

1804. gadā uzsācis jurisprudences un medicīnas studijas Braunšveigā, 1806. gadā tās turpinājis Helmštetes universitātē un 1809. gadā kļuvis par medicīnas doktoru. Šajā pašā gadā Lihtenšteins ieradās Kurzemē, kur dzīvoja viņa dvīņu māsa, un sākotnēji strādāja par ārstu barona fon der Rekes muižā Jaunpilī (1809–1814). 1814. gadā viņš apceļoja Vāciju, Šveici un Franciju, bet 1815. gadā kā brīvprātīgais piedalījās Angulēmas hercoga karagājienā. 1815. gada rudenī J. N. H. Lihtenšteins sāka strādāt par ārstu Jelgavā un drīz vien kļuva par vienu no izcilākajiem un iecienītākajiem Jelgavas ārstiem.

Par Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedru Lihtenšteins kļuva 1817. gadā, bet 1821. gadā sāka pildīt arī redaktora pienākumus. Biedrības sēdēs viņš uzstājās ar interesantiem un asprātīgiem priekšlasījumiem par medicīnas un dabaszinātnes tēmām. Kad 1818. gadā nodibināja Kurzemes provinces muzeju, Lihtenšteins būtībā kļuva par muzeja dabaszinātniskās kolekcijas radītāju un glabātāju. Viņš bijis arī Maskavas dabas pēitnieku biedrības biedrs.

J. N. H. Lihtenšteins miris Jelgavā holēras epidēmijā.

14. Oto Johana Heinriha fon Mirbaha portrets. Gleznojis J. L. Eginks (Egink), 1842. Audekls, eļļa. RVKM, Nr. 56205.

Oto Johans Heinrihs fon Mirbahs (ap 1766.–1855.6.V Jelgavā) — politiķis, vēstures pētnieks un rakstnieks, Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedrs no 1817. gada.

Bijis Nodegu muižas īpašnieks, darbojies dažādos Kurzemes bruņniecības amatos: 1811–1814 — Grobiņas apriņķa maršals, 1818–1824 Aizputes apriņķa maršals, 1824–1851 Jelgavas apriņķa maršals. 1840. gadā valsts padomnieks un kambarkungs O. fon Mirbahs iecelts par Jelgavas guberņas ģimnāzijas goda kuratoru.

Sākumā O. Mirbahs īpaši interesējās par senās Romas vēsturi un 1835. gadā izdeva darbu „Römische Briefe aus den letzten Jahren der Republik”. Lai arī vēstuļu pamatā bija vēstures materiālu studijas, autora pieeja faktiem bijusi visai brīva, un pēc formas šīs vēstules jāpieskaita literāro vēstuļu žanram. Tādā pat žanrā sarakstīts 1844. gadā un 1846. gadā publicētais darbs „Briefe aus und nach Kurland während der Regierungszeit des Herzogs Jakob. Mit Rückblicken in die Vorzeit”. Kaut gan ne visi literārajās vēstulēs minētie vēstures fakti ir pareizi, O. fon Mirbaha darbiem vēl šodien ir vēstures avotu vērtība.

15. Karla Eduarda fon Napierska portrets. Doiča (Deutsch) gravīra pēc Rozenberga (Rosenberg) zīmējuma. RVKM, Nr. 31776.

Karls Eduards fon Napierskis (1793.21.V Rīgā–1864.2.IX Rīgā) — garīdznieks, pedagogs un vēsturnieks. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedrs no 1823. gada.

1810–1812 studējis teoloģiju Tērbatā, 1814–1829 strādājis par mācītāju Jaunpiebalgā. No 1829. gada līdz 1849. gadam bijis guberņas skolas direktors Rīgā un guberņas ģimnāzijas direktors, arī cenzors. 1849. gadā atstājis visus valsts amatus un nodevies zinātniskajam un sabiedriskajam darbam. Jau 1827. gadā Napierskis bija viens no Latviešu draugu biedrības dibinātājiem Rīgā, 1853–1860 Rīgas vēstures un senatnes pētītāju biedrības, kuras dibināšanā viņš pats bija piedalījies, prezidents. 1843. gadā kļuva par Sanktpēterburgas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekli.

16. Frīdriha Eduarda Neandera portrets. D. Šaberta litogrāfija pēc J. L. Eginka gleznas. RVKM, Nr. 31876.

Frīdrihs Eduards Neanders (1802.8.XII Jelgavā–1895.9.IV Jelgavā) — garīdznieks, Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedrs no 1846. gada.

1817–1820 mācījies Jelgavas ģimnāzijā; 1820–1823 studējis teoloģiju Tērbatā. 1823–1826 strādājis par mājskolotāju Kurzemē. 1826. gadā kļuvis par mācītāja palīgu Kursīšu draudzē, bet 1827–1836 bijis šīs draudzes mācītājs. No 1836. gada līdz 1876. gadam bijis vācu draudzes mācītājs Jelgavā; 1848. gadā iecelts konsistorijas padomnieka kārtā un 1849–1887 bijis Kurzemes konsistorijas garīgais piesēdētājs.

17. Heinriha Kristiana Vilhelma fon Ofenberga portrets. Gleznojis Gotlībs Švenks (Schwenk), 1818. Audekls, eļļa. RVKM, Nr. 56204.

18. Gustava Ādolfa Reiera portrets. Gleznojis Jūliuss Dēriņš. 1884. JVMM, Nr. 6717.

Gustavs Ādolfs Reiers (1794.19.XII Cēsīs–1868. Jelgavā) — grāmatu izdevējs un tirgotājs, 1850. gadā iestājies Kurzemes literatūras un mākslas biedrībā.

Jau 1826. gadā G. A. Reiers Jelgavā nodibināja grāmatu izdevniecību un pie tās atvēra arī grāmatu veikalu. Galvenokārt šeit tika izdotas un pārdotas ļoti plašas tematikas

grāmatas vācu valodā, 1839. gadā tika izdota arī pirmā latviešu grāmata, līdz 1855. gadam to skaits pieauga līdz sešām grāmatām. Reiers bija arī aktīvs Jelgavas Latviešu literārās biedrības biedrs.

19. **Johana Frīdriha fon Rekes portrets. Gleznojis J. L. Eginks, 1842. Audekls, eļļa. RVKM, Nr. 56203.**

20. **Vilhelms Šlaus.** Attēls no: Wilhelm Schlau. *Die Kurländische Gesellschaft für Literatur un Kunst und das Kurländische Provinzialmuseum zu Mitau.* Baltische Hefte. 14. Band. Hannover-Döhren, 1968.

21. **Ulrihs fon Šlipenbahs.** Attēls no: Grotthuß J. C. *Das baltische Dichterbuch.* Reval, 1894.

22. **Oto Vīze.** Attēls no: Wilhelm Schlau. *Die Kurländische Gesellschaft für Literatur un Kunst und das Kurländische Provinzialmuseum zu Mitau.* Baltische Hefte. 14. Band. Hannover-Döhren, 1968.

23. **Karla Gotloba Zontāga portrets. Litogrāfija. RVKM, Nr. 31890.**

Karls Gotlībs Zontāgs (1765.22.VIII Rādebergā pie Drēzdenes–1827.17.VII Rīgā) – pedagogs un garīdznieks, Kurzemes literatūras un mākslas biedrības biedrs no 1817. gada.

1784–1788 studējis Leipcigā, ieguvis filozofijas doktora grādu. 1788. gadā kļuvis par Rīgas Domskolas rektoru. 1789–1792 – Ķeizariskā liceja rektors Rīgā, reizē arī 1789–1791 diakons un 1791–1809 virsmācītājs Rīgas Sv. Jēkaba draudzē. 1799–1803 – Vidzemes virskonsistorijas asistents, bet no 1803. gada tās prezidents un Vidzemes ģenerālsuperintendents. 1805. gadā ieguvis teoloģijas doktora grādu Tērbatas universitātē.

K. G. Zontāgs bijis dedzīgs apgaismības ideju paudējs, ietekmīgs humānisma aizstāvis. Cīnījies par zemnieku stāvokļa uzlabošanu un lauku skolu atīstību.

4. Skices no Jūliusa Dēringa memuāriem „Was ich nicht gern vergeßen möchte oder Erinnerungen aus meinem Leben”. Dokuments atrodas LVVA, 5759. f., 2. apr., 1110., 1107. lieta.

1. **Jelgava, 1861. Ezera iela, skats no J. Dēringa mājas loga.**

Priekšplānā pa labi redzamā ēka pieder aldarim Pfafrotam (Pfafrödt), otrā māja pa kreisi pieder notāram Šākam (Schaack), nākošā – tirgotājam Neimanim (Neumann), bet tad seko reformātu draudzes mācītāja māja un baznīca. Aiz tās uz aizmugures gruntsgabala redzama Davidova (Davidoffsche) māja (tajā telegrāfa birojs), kā arī ģimnāzijas tornis un krievu baznīca.

2. **Jelgava, Ezera iela, 1861. Skats no J. Dēringa darbnīcas loga.**

Jelgavas ziemeļu priekšpilsēta. Priekšplānā akmens tilts, kas ved pāri kādreizējam pilsētas grāvim, aiz tā pa labi – maitnieka sarga būdas ar kokmateriālu un ķieģeļu grēdām. Vēja rādītāja stabs kreisajā pusē uzcelts tirgotāja Krīgera pagalmā. Tālāk,

gruntsgabala kreisajā pusē, kokos paslēpusies „Villa Medem”. Labajā pusē atrodas Lielupe, bet tās ūdeņu virsma gan maz samanāma. Turpat tālumā redzamā aleja ved uz Ozolmuižu.

3. Jūliusa Dēringa dzīvokļa plāns mājā Zaļā ielā.

4. Jūliusa Dēringa darbnīcas plāns, Grīnfelda mājas otrajā stāvā, Ezera ielā Nr. 27. 1857. gads.

Šo māju namdaris Grīnfelds cēlis 1844. gadā.

5. Kādreizējās Mērholda (Mörhold) mājs plāns Lielajā ielā. Šeit no 1847. līdz 1853. gadam dzīvojis Jūliuss Dērings.

6. Cēsu pilsdrupas un pilsdrupu plāna skice. 1857. gads.

7. Jelgavas pilsētas plāns. Situācija 1845.–1855. gadā.

1859. gada zīmējums, izmantojot vecos, 1795. un 1815. gada uzmērījumus.

8. Jelgavas pils, skatoties no pilsētas. (1659?)

a) vecā ordeņa pils; b) Gotharda Ketlera uzbūvētā pils baznīca; c) tilta atbalsta laukums, tagad Reibnica dārzs; d) galvenie vārti.

9. Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīca, torņa fasāde un plāns. 1846–1860.

10. Jelgavas latviešu baznīca, fasādes fragments un plāns. 1846–1860.

11. Dundagas pils no ziemeļrietumiem. 1846. gada 23. augusta zīmējums.

1) fon Sakena kunga istaba; 2) istaba, kur uzturējās Dērings; 3) ieroču kambaris blakus Dēringa istabai, to aizsedz koki; 4) pils baznīca; 5) ledus pagrabs; 6) klēts; 7) tilts, kas ved uz salu; 8) dārznieka Vērta māja, 9) parka koki.

12. Dundagas pils no ziemeļaustrumiem. 1846. gada 23. augusta zīmējums.

1) teātra zāle; 2) bruņinieku zāle; 3) pils baznīca; 4) velvēti vārtiņi; 5) akmens ar mazo bērziņu; 6) lopu stallis; 7) istaba ar griestu gleznojumu; 8) ģimenes zāle; 9) ēdamzāle.

13. Vecauces pils. Fasāde un stāvu plāni. 1851. gada zīmējums.

a) grāfa istaba; b) viesu istabas; c) jaunā grāfa Paula un viņa drauga fon Sakena istaba, tās priekštelpā biljarda galds; d) skolotāja dzīvoklis; e) saimniecības vadītājas dzīvoklis; f) kalpotāja istaba; g) istabas dienestmeitām un puīšiem; h) ļaužu pieņemšanas telpa; I) ģimenes dzīvojamā istaba.

5. Gleznas no kādreizējā Kurzemes provinces muzeja kolekcijas.

1. **Janošs Brombours (*Brombaur*).** Madonna. 1819. Audekls, eļļa. *LĀMM, inv. Nr. 321.*
2. **18. gs. itāliešu mākslinieka gleznas kopija „Canale di S. Marco”.** Audekls, eļļa. *LĀMM, inv. Nr. 452.*
3. **18. gs. itāliešu mākslinieks. Apsveikums. Vara plātne, eļļa.** *LĀMM, inv. Nr. 416.*
4. **Henri Stoks (*Stock*, 1826–1885).** Klinšains jūras skats. Audekls, eļļa. *LĀMM, inv. Nr. 450.*
5. **Filips Hakerts (*Hackert*, 1737–1807).** Feronā mauzolejs Sicīlijā. 1785. Kartons uz koka, tempera. *LĀMM, inv. Nr. 396.*
6. **17. gs. 1. puses vācu mākslinieks. Vīrieša portrets. Kartons, eļļa.** *LĀMM, inv. Nr. 408.*
7. **Dītrihs Ernsts Andrē (*Andre*, ap 1680–pēc 1730).** Alegorija. Audekls, eļļa. *LĀMM, inv. Nr. 392.*
8. **Karls Johans fon Bērs (*Baehr*, 1801–1869).** Olevano pie Romas. 1834. Kartons, eļļa. *LĀMM, inv. Nr. 431.*
9. **Johans Ferdinants Blaševics (*Blaschewitz*, 1804–1866).** Reina pie Šafhauzenas. Audekls, eļļa. *LĀMM, inv. Nr. 324.*
10. **Jūliuss Dēriņš (1818–1898).** Frīdriha fon Kleina (*Klein*) portrets. 1859. Audekls, eļļa. *LĀMM, inv. Nr. 300.*
11. **Jūliuss Dēriņš. Konradina fon Hohenštaufena (*Hochenstaufen*) sodīšana. 1871.** Audekls, eļļa. *LĀMM, inv. Nr. 269.*
12. **Johans Samuēls Benedikts Grune (*Grune*, 1782–1848).** Fantastiska ainava. Audekls, eļļa. *LĀMM, inv. Nr. 443.*
- 13.–16. **Johans Samuēls Benedikts Grune. Četru dzīvnieku skices. Koks, eļļa.** *LĀMM, inv. Nr. 414., 1024., 1025., 1026.*
17. **Ģertrūde Elīzabete Reitere (*Rheuter*, 1788–1845).** Pašportrets. Audekls, eļļa. *LĀMM, inv. Nr. 325.*
18. **Kurzemes muižnieka Karla fon Rennes (*Rönne*) portrets. Autors nezināms, ap 1716.** Eļļa. *JVMM, inv. Nr. 6719.*

